

**RAPORT DOTYCZĄCY SYTUACJI MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH
ORAZ JĘZYKA REGIONALNEGO W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Warszawa, 2007 r.

Spis treści

WSTĘP	3
CZĘŚĆ I: OGÓLNA	4
1. Rozmieszczenie geograficzne i liczebność mniejszości narodowych etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.....	4
2. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.....	6
2.1 Ogólna charakterystyka.....	6
2.2 Charakterystyka poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.....	10
2.3 Charakterystyka społeczności posługującej się językiem regionalnym.....	30
3. Opis sytuacji na terenach zamieszkałych przez poszczególne mniejszości.....	32
CZĘŚĆ II: REALIZACJA PRAW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH	33
CZĘŚĆ III: ORGANY I INSTYTUCJE ODPOWIEDZIALNE ZA REALIZACJĘ POLITYKI WOBEC MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ PODEJMOWANE PRZEZ NIE DZIAŁANIA	87
ZAKOŃCZENIE	101

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1 – Stan Prawny	
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.....	3
Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.....	6
Przepisy dotyczące udziału w życiu publicznym.....	8
Przepisy dotyczące języka.....	18
Przepisy dotyczące kultury.....	50
Przepisy dotyczące oświaty.....	52
Przepisy zawarte w kodeksach.....	71
Przepisy zawarte w umowach dwustronnych.....	76
Załącznik nr 2 - Ogólna charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym	
Załącznik nr 3 - Rozmieszczenie mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym	
Załącznik nr 4 - Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym według miejsca zamieszkania	
Załącznik nr 5 - Struktura wieku mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym	
Załącznik nr 6 - Liczba obywateli polskich deklarujących przynależność do mniejszości narodowych i etnicznych w poszczególnych województwach oraz liczba osób deklarujących używanie w kontaktach domowych języka kaszubskiego w poszczególnych województwach	
Załącznik nr 7 - Lista gmin wpisanych na podstawie art. 10 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.) do Urzędowego Rejestru Gmin, w których jest używany język pomocniczy	
Załącznik nr 8 - Lista gmin wpisanych na podstawie art. 12 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.) do Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości	
Załącznik nr 9- Zestawienie nieuwzględnionych uwag organizacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym	

WSTĘP

Prezentowany dokument jest pierwszym raportem dotyczącym sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, przygotowanym zgodnie z art. 31 ust. 3 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.). Raport taki powinien być przygotowywany nie rzadziej niż raz na dwa lata przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, opiniowany przez Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, a następnie przekazywany Radzie Ministrów.

Czas przygotowywania prezentowanego dokumentu zbiegł się z okresem, w którym opracowywany był II raport dla sekretarza generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*. Pokrywają się również zakresy tematyczne obu raportów, zwłaszcza, że wspomniana ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* stanowi w znacznej części implementację *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*. W tej sytuacji przygotowywanie dwóch całkowicie niezależnych dokumentów byłoby zabiegiem sztucznym i niepotrzebnym. W konsekwencji, raport dla sekretarza generalnego Rady Europy był podstawą do opracowania prezentowanego materiału.

Przygotowując raport wykorzystano materiały przekazane przez ministerstwa, urzędy wojewódzkie, Główny Urząd Statystyczny, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Krajową Radę Radiofonii i Telewizji, a także informacje przekazane przez organizacje mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Dzięki zgromadzonemu materiałowi starano się przede wszystkim opisać sytuację prawną i rzeczywistą mniejszości, w mniejszym stopniu wskazując na pojawiające się problemy.

W trakcie prac nad raportem prowadzono szerokie konsultacje, w szczególności z organizacjami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Nie wszystkie zgłoszone uwagi udało się uwzględnić, część była bowiem zbyt szczegółowa, nie mieściła się w formule raportu lub miała bardziej charakter komentarza niż informacji. Uwagi, których nie można było zamieścić w tekście zasadniczym zostały zapisane w aneksie.

CZĘŚĆ I: OGÓLNA

1. Liczebność i rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Polskę zamieszkują przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych, których liczebność potwierdzona w ostatnim spisie powszechnym z 2002 r. wynosi 253 273 osób. Stanowi to ok. 0,7 % wszystkich obywateli polskich. Zgodnie z ustawą mniejszościami narodowymi są następujące mniejszości: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska oraz żydowska, natomiast mniejszościami etnicznymi – mniejszości: karaimska, łemkowska, romska i tatarska. Największe skupiska mniejszości narodowych i etnicznych znajdują się w województwach: opolskim 105 509¹ obywateli polskich (9,91 % mieszkańców województwa), podlaskim 53 807 (4,45 % mieszkańców województwa), śląskim 32 679 (0,69 % mieszkańców województwa), warmińsko-mazurskim 17 096 (1,20 % mieszkańców województwa), dolnośląskim 8 429 (0,29 % mieszkańców województwa), zachodnio-pomorskim 5 956 (0,35 % mieszkańców województwa), małopolskim 5 734 (0,18 % mieszkańców województwa) i pomorskim 5 560 (0,26 % mieszkańców województwa).

Ponadto, tereny województwa pomorskiego zamieszkuje społeczność posługująca się językiem regionalnym (kaszubskim). W trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r. 52 665 osób zadeklarowało posługiwanie się w kontaktach domowych językiem kaszubskim. Na terenie województwa pomorskiego jest 52 588 takich osób i stanowią one 2,41 % mieszkańców województwa.

Liczebność poszczególnych mniejszości oraz osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym przedstawia się następująco:

¹ O ile nie podano inaczej wszystkie dane pochodzą z *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r.*

Mniejszości narodowe i etniczne	Deklarowana przynależność do mniejszości narodowych lub etnicznych	Deklarowane używanie w domu języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz języka regionalnego	<u>Województwa o największym skupieniu mniejszości lub społeczności posługującej się językiem regionalnym</u>
białoruska	47 640	40 226	podlaskie (46 041)
czeska	386	1 226	łódzkie (111), śląskie (61)
karaimska	43	-	mazowieckie (21), dolnośląskie (11)
litewska	5 639	5 696	podlaskie (5 097)
łemkowska	5 850	5 605	dolnośląskie (3 082), małopolskie (1 580), lubuskie (784)
niemiecka	147 094	196 841	opolskie (104 399), śląskie (30 531), warmińsko-mazurskie (4 311)
ormiańska	262	321	mazowieckie (73), wielkopolskie (26), śląskie (23)
romska	12 731	15 657	małopolskie (1 678), mazowieckie (1 291), łódzkie (1 018),
rosyjska	3 244	12 125	mazowieckie (614), podlaskie (511)
słowacka	1 710	794	małopolskie (1 572)
tatarska	447	9	podlaskie (319)
ukraińska	27 172	21 055	warmińsko-mazurskie (11 881), zachodniopomorskie (3 703), podkarpackie (2 984), pomorskie (2 831)
żydowska	1 055	243 (języki jidysz i/lub hebrajski)	mazowieckie (397), dolnośląskie (204)
Osoby posługujące się w kontaktach domowych językiem regionalnym		52 665	pomorskie (52 588)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (GUS). Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002 r.

W 5 gminach przedstawiciele mniejszości narodowych stanowią większość mieszkańców. Gminy te znajdują się w województwie podlaskim i są to - zamieszkałe przez mniejszość białoruską gminy: Orla (powiat bielski – 68,47 % mieszkańców), Czyże (powiat hajnowski – 81,59 % mieszkańców), Dubicze Cerkiewne (powiat hajnowski – 81,23 % mieszkańców), gmina Hajnówka (powiat hajnowski – 64,22 % mieszkańców) oraz zamieszkała przez mniejszość litewską gmina Puńsk (powiat sejneński – 74,36 % mieszkańców).

2. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

2.1 Ogólna charakterystyka.

Zamieszkujące Polskę mniejszości to społeczności w większości starzejące się. Procentowy udział osób w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej w przypadku kobiet/65 lat i więcej w przypadku mężczyzn), który wśród ogółu ludności Polski wynosi 15,0 % osiąga w przypadku zdecydowanej większości mniejszości narodowych i etnicznych wartości wyższe od średniej. Przykładowo w wieku poprodukcyjnym jest 44,03 % Rosjan, 37,84 % Słowaków, 37,05 % Czechów i 33,98 % Białorusinów. Tylko wśród Ormian (11,07 %) i Romów (4,50 %) współczynnik ten jest niższy od średniej ogólnokrajowej.

Wśród przedstawicieli 6 mniejszości (Rosjanie, Żydzi, Czesi, Słowacy, Białorusini, Niemcy) mniej niż 15 % populacji stanowią osoby w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat). Dla porównania średnia dla ogółu ludności Polski wynosi 23,2 % populacji. Najmłodsze są mniejszości: romska (36,31 % populacji stanowi grupa w wieku przedprodukcyjnym), ormiańska (25,95 %) i karaimska (23,26 %).

Wśród osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym również widać nieznaczną tendencję do starzenia się populacji. Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r. 21,59 % osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego to osoby w wieku poprodukcyjnym, natomiast 13 % tej populacji to osoby w wieku przedprodukcyjnym.

Wśród przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych widoczna jest względna równowaga w liczbie kobiet i mężczyzn, z wyjątkiem mniejszości rosyjskiej, w której aż 78 % stanowią kobiety. Odsetek kobiet wśród mniejszości jest najniższy w przypadku Żydów (43,79 %), Ormian (45,80 %) i Karaimów (46,81 %). Nie odbiega on jednak znacząco od średniej ogólnopolskiej, wynoszącej 51,57 % populacji.

Stan cywilny (badany dla osób mających 15 i więcej lat), a więc odsetek osób żonatych bądź zameżnych, oscyluje wokół 60 % i nie różni analizowanych mniejszości od wynoszącej 57,6 % średniej krajowej. Najwyższy odsetek osób żonatych lub zameżnych odnotowano wśród mniejszości: słowackiej (63,06 %), karaimskiej (62,86 %) i ormiańskiej (62,56 %). Specyficzny i

mocno odbiegający od średniej krajowej (28,6 % populacji) jest odsetek Romów, którzy nie wstąpili w związki małżeńskie. W trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2002 r. aż 52,16 % osób należących do romskiej mniejszości etnicznej zadeklarowało, że jest panną bądź kawalerem.

Wśród osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego odnotowano w trakcie spisu powszechnego najwyższy, spośród omawianych grup, odsetek osób pozostających w związkach małżeńskich, wynoszący aż 65,26 % populacji.

Pod względem miejsca zamieszkania mniejszości narodowe i etniczne można podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich stanowią mniejszości, których większość członków zamieszkuje miasta. Osoby należące do tych mniejszości są potomkami społeczności, które przez wieki migrowały na tereny Polski. W miastach mieszka ponad 90% Karaimów, Żydów, Tatarów i Romów. Ponadto wśród Czechów, Ormian i Rosjan współczynnik zamieszkiwania w miastach przewyższa znacznie wynoszącą 61,8 % populacji średnią ogólnopolską. Drugą grupę stanowią mniejszości tradycyjnie utrzymujące się z rolnictwa. Wśród nich współczynnik zamieszkiwania na wsi przewyższa średnią dla ogółu ludności Polski (38,2 %), osiągając rekordowe wyniki w odniesieniu do mniejszości słowackiej (92,05 %), litewskiej (76,77 %) i niemieckiej (70,51 %).

Poziom wykształcenia jest ściśle związany z miejscem zamieszkania - zatem nie dziwi fakt, iż największy odsetek osób z wyższym wykształceniem jest wśród, zamieszkałych głównie w miastach, przedstawicieli mniejszości: karaimskiej (58,33%), żydowskiej (42,48%), ormiańskiej (40,29%), rosyjskiej (37,77%) i tatarskiej (18,75%). Należy zauważyć, że odsetek osób z wyższym wykształceniem jest wśród osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych generalnie wyższy od wynoszącej 9,9 % średniej krajowej. Uwaga ta dotyczy, oprócz wspomnianych wcześniej, mniejszości: ukraińskiej, czeskiej i litewskiej. W przypadku mniejszości łemkowskiej wartość ta jest praktycznie równa średniej krajowej i wynosi 9,88 %. Nieznacznie od średniej ogólnokrajowej odbiegają dane dotyczące wyższego wykształcenia mniejszości białoruskiej (9,24 %), należy jednak zauważyć, że jest on i tak wyższy od średniej wartości dla województwa podlaskiego (9,1 %), w którym mieszka ponad 96 % osób należących do tej mniejszości. Wyniki zdecydowanie odbiegające od średniej ogólnopolskiej uzyskały mniejszości: romska (0,14 %), niemiecka (3,12 %) i słowacka (4,46 %).

Przypadek mniejszości romskiej jako specyficzny będzie omówiony w dalszej części tego rozdziału. Sytuacja mniejszości słowackiej różni się znacznie na niekorzyść od średniej wartości

dla województwa małopolskiego (10,1 %). Należy jednak zauważyć, że na pozycję tego województwa rzutuje ważny ośrodek miejski i akademicki, jakim jest Kraków. Gdy zestawimy sytuację mniejszości słowackiej (mieszkającej w ponad 92 % na wsi) z udziałem osób z wyższym wykształceniem wśród ludności wiejskiej województwa małopolskiego (4,2%) wynik ten przestaje dziwić (obie wartości są do siebie zbliżone). Również dane dotyczące mniejszości niemieckiej (3,12 %) różnią się znacznie na niekorzyść od średniej województw: opolskiego (8,0 %) i śląskiego (8,9 %), w których zamieszkuje ponad 91 % osób należących do tej mniejszości. Należy jednak zauważyć, że podobnie, jak w przypadku mniejszości słowackiej, na pozycję obu wspomnianych województw mają wpływ znajdujące się na ich terenie liczne ośrodki akademickie (m.in. Opole, Katowice, Gliwice, Częstochowa). Sytuacja mniejszości niemieckiej (mieszkającej w ponad 70 % na wsi) jest zbliżona do średniej ogólnopolskiej dla osób zamieszkujących wieś (4,2 % populacji), nie odbiega również znacząco od średniej osób z wyższym wykształceniem wśród ludności wiejskiej województwa opolskiego (3,8 %) i śląskiego (5,1 %).

Wpływ zamieszkiwania na wsi na wybór ścieżki edukacyjnej przedstawicieli mniejszości słowackiej i niemieckiej widać również przy analizie wykształcenia. Odsetek osób z wykształceniem podstawowym ukończonym i zasadniczym zawodowym jest wśród tych mniejszości najwyższy ze wszystkich mniejszości i wynosi, w przypadku mniejszości słowackiej - 77% i niemieckiej - 74% (wśród innych mniejszości wskaźnik ten nie przekracza 54 %). Podobny wskaźnik dla ogółu społeczeństwa wynosi 53 %. Wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe jest cechą charakterystyczną osób zamieszkałych na polskiej wsi. Na tym poziomie, według danych spisowych, edukację kończy 65,9 % mieszkańców wsi.

Kolejnym ważnym wskaźnikiem ukazującym poziom edukacji wśród osób należących do mniejszości jest liczba osób, które nie ukończyły edukacji na poziomie podstawowym. Wskaźnik ten dla ogółu ludności Polski wynosi 3,64 % populacji. Wśród zdecydowanej większości mniejszości narodowych i etnicznych wskaźnik ten jest niższy od średniej ogólnopolskiej, osiągając w przypadku mniejszości tatarskiej – 1,50 %, żydowskiej 1,54 % czy niemieckiej 2,24 %. Najwyższe wartości wskaźnik ten osiągnął w przypadku mniejszości litewskiej 10,65%, białoruskiej 18,01% i romskiej 50,76 %. W przypadku dwóch pierwszych wyraźnie widoczny jest wpływ miejsca zamieszkania (wieś).

Przypadek mniejszości romskiej wymaga odrębnej analizy. Mniejszość ta jest bez wątpienia jedyną mniejszością, w której problemy edukacyjne są widocznym i palącym problemem. Instytucje państwowe wraz z władzami samorządowymi oraz organizacjami społeczności romskiej zauważają ten problem i podejmują liczne działania mające na celu podwyższenie poziomu edukacji. Należy zauważyć, iż w ramach realizowanego od 2004 r. *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* sprawy edukacji traktowane są jako priorytetowe.

Generalnie należy stwierdzić, że poza mniejszością romską poziom wykształcenia osób należących do mniejszości jest ogólnie wyższy od średniej krajowej i wiąże się z miejscem zamieszkania.

Odnosnie poziomu edukacji osób należących do społeczności posługującej się językiem regionalnym można zauważyć, że podobnie jak wśród mniejszości słowackiej i niemieckiej, jest on silnie zdeterminowany miejscem zamieszkania. Osoby używające w kontaktach domowych języka regionalnego, w zdecydowanej większości mieszkają na wsi - 83,44 % populacji. Spośród omawianych grup – jedynie wśród Słowaków jest więcej osób mieszkających na wsi. Podobnie jak u Słowaków i Niemców ma to wyraźne konsekwencje dla poziomu edukacji. Tylko 2,16 % osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego ma wykształcenie wyższe, natomiast analogicznie do Słowaków i Niemców zdecydowanie dominują osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym lub zasadniczym zawodowym. Grupa ta liczy w przypadku osób używających w kontaktach domowych języka kaszubskiego łącznie aż 82,40 % badanej populacji.

Poziom wykształcenia to doskonały punkt wyjścia dla określenia aktywności ekonomicznej poszczególnych mniejszości. Powyżej 15 roku życia najwięcej osób pracujących jest wśród mniejszości: ormiańskiej 52,22%, żydowskiej 46,69%, białoruskiej 46,67%, litewskiej 46,53% oraz karaimskiej 45,71 %. Dla pozostałych mniejszości wartość ta jest niższa od wynoszącej 42,25 % średniej ogólnopolskiej. Stan ten nie wynika jednak z problemów osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych ze znalezieniem pracy, spowodowany jest raczej wspomnianym już powyżej wyższym wśród mniejszości odsetkiem osób znajdujących się w wieku poprodukcyjnym.

Stopa bezrobocia w przypadku wszystkich mniejszości, z wyjątkiem mniejszości romskiej, jest niższa od średniej krajowej. W trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności

i Mieszkań 11,37 % mieszkańców Polski zadeklarowało się jako bezrobotni. Dla porównania wśród opisywanych społeczności współczynnik ten wahał się od 2,86 % w przypadku mniejszości karaimskiej do 11,34 % w przypadku mniejszości tatarskiej. W pozostałych grupach generalnie nie przekraczał 8 % populacji.

Na niekorzyść odbiega wyłącznie sytuacja mniejszości romskiej, gdzie procent osób bezrobotnych wynosi 30,98 % badanej populacji. W rzeczywistości sytuacja tej społeczności jest jednak jeszcze trudniejsza, bowiem dokonując analizy statusu mniejszości narodowych i etnicznych na rynku pracy należy zwrócić uwagę, że w przypadku mniejszości romskiej tylko 8,29 % badanych zadeklarowało, iż pracuje zawodowo (3,64 % to pracownicy najemni, 4,41 % – to pracodawcy, pracujący na własny rachunek oraz pomagający członkowie rodzin). Przypadek mniejszości romskiej jest jedynym, który w tak wyraźny sposób odbiega od średnich wartości reprezentowanych przez resztę obywateli polskich i to zarówno należących, jak i nie należących do mniejszości.

Aktywność zawodowa osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego nie odbiega od średnich wartości wyliczonych dla mniejszości narodowych i etnicznych. Wśród tej społeczności 44,89 % populacji to osoby pracujące, natomiast procent osób bezrobotnych w tej populacji wynosi 7,82 %.

Generalnie należy zauważyć, że sytuacja poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym nie odbiega znacznie, poza mniejszością romską, od średniej ogólnopolskiej. Dane uzyskane w trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań wskazują, że przynależność do mniejszości, z wyjątkiem Romów, nie determinuje sytuacji społeczno-ekonomicznej obywateli. Wpływ na to mają raczej inne zmienne, m.in. miejsce zamieszkania (wieś-miasto, region kraju) oraz wiek badanych.

2.2 Charakterystyka poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

Białorusini to mniejszość narodowa tradycyjnie zamieszkała na południowo-wschodnich terenach województwa podlaskiego. Podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań narodowość białoruską zadeklarowało 47 640 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim - 46 041, mazowieckim - 541, warmińsko-mazurskim - 226, lubelskim - 137, pomorskim - 117, zachodnio-pomorskim - 117. Największe

skupiska osób narodowości białoruskiej znajdują się w południowo-wschodnich powiatach województwa podlaskiego: hajnowskim (39,1 % mieszkańców powiatu), bielskim (19,80 %), siemiatyckim (3,46 %), białostockim (3,2 %) i w Białymstoku² (2,53 %). Na terenie 12 gmin województwa podlaskiego przedstawiciele mniejszości białoruskiej stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy, w tym w 4 - ponad 50 %.

W Parlamencie zasiada jeden przedstawiciel mniejszości białoruskiej wybrany z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. mniejszość białoruska wystawiała swoich kandydatów na terenie województwa podlaskiego. Część środowisk mniejszości białoruskiej powołała odrębny komitet wyborczy – Białoruski Komitet Wyborczy. Na terenie powiatu hajnowskiego komitet ten występował jako Komitet Wyborczy Białorusko-Ludowy, a w powiecie bielskim zawiązał Koalicję Bielską. Ponadto kandydaci reprezentujący mniejszość białoruską ubiegali się o mandaty z list innych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów trzech przedstawicieli mniejszości białoruskiej, ubiegających się o mandat z list komitetów Lewica i Demokraci oraz Polskie Stronnictwo Ludowe, zostało wybranych do sejmiku województwa podlaskiego. Przedstawiciele mniejszości białoruskiej zasiadają również w radach powiatów hajnowskiego i bielskiego. Kilku przedstawicieli mniejszości białoruskiej zostało wybranych na stanowiska wójtów i burmistrzów gmin i miast województwa. Ponad trzydzieści osób należących do tej mniejszości zasiada, z ramienia komitetów mniejszości białoruskiej oraz innych komitetów wyborczych, w radach gmin województwa podlaskiego, w części z nich osoby należące do mniejszości wchodziły w skład ugrupowań sprawujących władzę.

W roku szkolnym 2005/2006 języka białoruskiego uczyło się w 40 placówkach oświatowych 3535 uczniów należących do tej mniejszości³.

Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości białoruskiej należy do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje:

- Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne,

² Mieście na prawach powiatu.

³ Wszystkie dane dotyczące oświaty mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym pochodzą z Ministerstwa Edukacji Narodowej.

- Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej - w skład którego wchodzi, działające autonomicznie: Białoruskie Stowarzyszenie Literackie "Białowieża", Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich, Rada Programowa Tygodnika „Niwa”, Białoruskie Zrzeszenie Studentów, Towarzystwo „Chatka” z Gdańska oraz partia polityczna Białoruskie Zjednoczenie Demokratyczne,
- Białoruskie Forum Samorządowe w Rzeczypospolitej Polskiej,
- Związek Młodzieży Białoruskiej,
- Stowarzyszenie „Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej” w Hajnówce,
- Towarzystwo Kultury Białoruskiej,
- Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Uczących się Języka Białoruskiego „AB-BA”.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Niwa” - tygodnik,
- „Czasopis” - miesięcznik,
- „Bielski Hostineć” – kwartalnik,
- „Białoruskie Zeszyty Historyczne” – półrocznik,
- „Termapiły” – rocznik,
- „Annus Albaruthenicus” – rocznik.

Niepubliczne media:

- *Białoruskie Radio „Racja”* – nadające programy w języku białoruskim.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal Muzyki Młodej Białorusi „Basowiszcz”,
- Festiwal „Piosenka Białoruska” w Białymstoku,
- Festiwal Poezji Śpiewanej i Piosenki Autorskiej „Jesień Bardów”,
- Międzynarodowy Festiwal Kulturalny „Siabrouskaja Biasieda”,
- Święto Kultury Białoruskiej w Białymstoku,
- Święto „Kupalle” w Białowieży,

- Polsko-Białoruskie Warsztaty Literackie „Biazmiezza”,
- Konkurs Poezji i Prozy „Debiut”.

Czesi to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 386 obywateli polskich, w tym: w województwie łódzkim - 111, śląskim - 61, dolnośląskim - 47, mazowieckim - 37. Pierwsza migracja czeska na tereny Polski miała miejsce w połowie XVI w. i związana była z prześladowaniami religijnymi Braci Czeskich. Następne fale migracji miały miejsce w pierwszej połowie XVII w., drugiej połowie XVIII w. i na początku XIX w. – ta ostatnia związana była z rozwojem przemysłu włókienniczego w Łodzi. Obecnie najwięcej osób narodowości czeskiej mieszka w miejscowości Zelów (powiat bełchatowski, województwo łódzkie).

Mniejszość czeska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r.

Mieszkający w Polsce Czesi tradycyjnie są ewangelikami.

Główna organizacja:

- działalność społeczno-kulturalna osób należących do mniejszości czeskiej koncentruje się wokół Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- sprawy dotyczące mniejszości czeskiej poruszane są na łamach czasopisma „Kalendarz Zelowski - rocznik społeczno-kulturalny czesko-braterskiej parafii ewangelicko-reformowanej w Zelowie”.

Największa impreza kulturalna:

- coroczny konkurs przedszkolnych zespołów teatralnych.

Karaimi są najmniej liczną mniejszością etniczną w Polsce. Podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań narodowość karaimską zadeklarowało 43 obywateli polskich. Karaimi mieszkają przede wszystkim w Warszawie i

okolicach, Wrocławiu oraz w Trójmieście. Pierwsze grupy Karaimów przybyły z Krymu w XIII wieku i osiedliły się na ziemiach księstwa halicko-wołyńskiego (Łuck, Halicz, Lwów). Na przełomie XIII/XIV w. duża grupa Karaimów została osiedlona w Trokach koło Wilna. Na obecne tereny Polski Karaimi przesiedlili się po II wojnie światowej w wyniku repatriacji ze wschodnich kresów Rzeczypospolitej.

Mniejszość karaimska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r.

Karaimi stracili znajomość ojczystego języka, wyróżnia ich natomiast religia karaimska, wywodząca się z judaizmu. Istotne znaczenie w życiu mniejszości karaimskiej ma działalność Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Główna organizacja:

- Związek Karaimów Polskich.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- Awazymyz – ukazuje się 3 razy do roku.

Litwini to mniejszość narodowa tradycyjnie zamieszkała na północnych terenach województwa podlaskiego. Narodowość litewską podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 5 639 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim - 5 097, mazowieckim - 99, warmińsko-mazurskim - 83, pomorskim - 75, zachodniopomorskim - 67, dolnośląskim - 53. Największe skupisko osób należących do mniejszości litewskiej znajduje się na terenie powiatu sejneńskiego w województwie podlaskim, gdzie 21,20 % obywateli polskich zadeklarowało w trakcie spisu powszechnego narodowość litewską. Litwini zamieszkują głównie gminę Puńsk - 74,36 % mieszkańców, gminę wiejską Sejny – 18,52 %, gminę miejską Sejny – 7,80 % oraz należącą do powiatu suwalskiego gminę Szypiliżki – 2,66 % mieszkańców.

Mniejszość litewska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. mniejszość litewska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę mniejszość ubiegali się o mandaty z list

lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów trzy osoby należące do mniejszości litewskiej zasiadają w radzie powiatu sejneńskiego. W radzie gminy Puńsk przedstawiciele mniejszości litewskiej mają 14 mandatów (na 15 możliwych), ponadto członkowie mniejszości zasiadają w radach miasta i gminy Sejny. Przedstawiciel mniejszości litewskiej pełni również funkcję wójta gminy Puńsk.

W roku szkolnym 2005/2006 języka litewskiego jako ojczystego uczyło się w 17 placówkach oświatowych 686 uczniów. W większości wspomnianych placówek oświatowych język litewski jest językiem wykładowym – taki model nauczania mniejszość litewska wybrała jako jedyna mniejszość w Polsce. Nauczanie języka i w języku litewskim zorganizowane jest na wszystkich poziomach nauczania.

Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości litewskiej to wierni Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje:

- Wspólnota Litwinów w Polsce,
- Stowarzyszenie Litwinów w Polsce,
- Litewskie Towarzystwo św. Kazimierza,
- Fundacja im. Biskupa Antanasa Baranuskasa „Dom Litewski w Sejnach”.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Aušra” - dwutygodnik,
- „Aušrelė” - miesięcznik dla dzieci,
- „Šaltinis” - kwartalnik.

Najważniejsze imprezy kulturalne:

- Jarmark Folklorystyczny „Zielna”,
- Festiwal Teatrów Stodolanych,
- Festiwal Teatrów Dziecięcych,
- „Sąskrydis” - zlot litewskich zespołów artystycznych,
- Koncert Zaduszkowy „Velines”.

Łemkowie to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 5 850 obywateli polskich, w tym: w województwie dolnośląskim - 3 082, małopolskim - 1 580, lubuskim - 784, podkarpackim - 147, zachodniopomorskim - 66. Tradycyjnie członkowie tej mniejszości zamieszkiwali tzw. Łemkowszczyznę, czyli Beskid Niski i część Beskidu Sądeckiego. Na tereny obecnego zamieszkiwania (zachodnie województwa kraju) zostali przesiedleni w 1947 r. w wyniku akcji "Wisła" (potępionej przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej w 1990 r.). Współcześnie jedynie część Łemków mieszka na terenach historycznej Łemkowszczyzny (województwo małopolskie).

Część Łemków podkreśla swoją przynależność do narodu ukraińskiego, inni deklarują, że z narodem tym nie mają związków.

Mniejszość łemkowska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. mniejszość łemkowska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych, jednocześnie kandydaci reprezentujący tę mniejszość ubiegali się o mandaty z list różnych komitetów wyborczych. Osoby należące do mniejszości kandydowały w województwach: lubuskim, małopolskim i dolnośląskim.

W wyniku wyborów sześciu przedstawicieli mniejszości łemkowskiej zasiada w radach czterech gmin województwa małopolskiego, a pięciu innych w radach czterech gmin województwa dolnośląskiego. Ponadto przedstawiciel mniejszości łemkowskiej został wójtem w jednej z gmin województwa małopolskiego.

W roku szkolnym 2005/2006 języka łemkowskiego uczyło się w 37 placówkach oświatowych 295 uczniów należących do tej mniejszości.

Łemkowie w zdecydowanej większości należą do dwóch Kościołów: Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego oraz Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje:

- Stowarzyszenie Łemków,
- Zjednoczenie Łemków (członek wspierający Związek Ukraińców w Polsce),
- Fundacja Wspierania Mniejszości Łemkowskiej „Rutenika”,
- Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach,

- Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Besida” - kwartalnik,
- „Zahoroda” – kwartalnik,
- „Watra” – kwartalnik,
- „Rocznik Ruskiej Bursy”- rocznik,
- „Łemkiwska Storinka” - dodatek do ukraińskiego tygodnika "Nasze Słowo".

Największe imprezy kulturalne:

- „Łemkowska Watra” w Zdyni,
- „Łemkowska Watra na Obczyźnie” w Michałowie,
- Święto Łemkowskiej Tradycji „Od Rusal do Jana” w Zyndranowej k. Dukli,
- Europejskie Spotkania Mniejszości Narodowych i Etnicznych „Pod Kyczerą”,
- „Łemkowska Jesień Twórcza” w Gorlicach i Krynicy,
- „Międzynarodowe Biennale Kultury Łemkowskiej” w Krynicy,
- „Spotkania z Kulturą Łemkowską” w Gorzowie Wlkp.

Niemcy to najliczniejsza mniejszość narodowa zamieszkująca Polskę. Podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań narodowość niemiecką zadeklarowało 147 094 obywateli polskich, w tym: w województwie opolskim - 104 399, śląskim - 30 531, dolnośląskim - 1 792, warmińsko-mazurskim - 4 311, pomorskim - 2 016, zachodniopomorskim - 1 014, wielkopolskim - 820, kujawsko-pomorskim - 636, lubuskim – 513, mazowieckim - 351, łódzkim - 263. Największe skupiska obywateli polskich narodowości niemieckiej znajdują się w centralnych i wschodnich powiatach województwa opolskiego: strzeleckim (20,62 % mieszkańców powiatu), opolskim (19,82 %), krapkowickim (18,38 %), oleskim (16,82 %), prudnickim (14,93 %), kędzierzyńsko-kozielskim (13,15 %), kluczborskim (9,75 %) i opolskim-miejskim (2,46 %) oraz w zachodnich powiatach województwa śląskiego: raciborskim (7,24 %), gliwickim (4,25 %), i lublinieckim (3,10 %). Na terenie 27 gmin województwa opolskiego i jednej gminy województwa śląskiego przedstawiciele mniejszości niemieckiej stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy.

W Parlamencie zasiada dwóch przedstawicieli mniejszości niemieckiej, wybranych z listy wyborczej komitetu mniejszości niemieckiej. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. mniejszość niemiecka wystawiała swoich kandydatów na terenie zamieszkałych przez Niemców gmin województwa opolskiego, śląskiego i warmińsko-mazurskiego. Na terenie Opolszczyzny środowiska mniejszości powołały komitet wyborczy „Mniejszość Niemiecka”. Lokalne komitety wyborcze mniejszości powstały również na terenie województwa śląskiego. Kandydaci mniejszości startowali także z list innych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów siedmiu przedstawicieli mniejszości niemieckiej zasiada w sejmiku województwa opolskiego (przedstawiciel mniejszości pełni funkcję wicemarszałka województwa). W województwie opolskim mniejszość współtworzy koalicję rządzącą. Ponadto w sejmiku województwa warmińsko-mazurskiego mandat sprawuje przedstawicielka mniejszości niemieckiej, wybrana z listy Polskiego Stronnictwa Ludowego (jednocześnie pełni funkcję wicemarszałka województwa). Czterdziestu siedmiu przedstawicieli mniejszości niemieckiej zasiada w radach powiatów: strzeleckiego, kędzierzyńsko-kozielskiego, krapkowickiego, opolskiego, oleskiego, kluczborskiego i prudnickiego w województwie opolskim, pięciu zasiada w radzie powiatu raciborskiego w województwie śląskim. W powiatach strzeleckim i opolskim przedstawiciele mniejszości uzyskali większość mandatów. Dwudziestu sześciu przedstawicieli mniejszości niemieckiej zostało wybranych na stanowiska wójtów i burmistrzów gmin i miast województwa opolskiego, jeden reprezentant mniejszości pełni funkcję wójta w gminie na terenie województwa śląskiego. W radach miast i gmin województwa opolskiego zasiada 304 radnych należących do mniejszości niemieckiej. Na terenie województwa śląskiego mniejszość tę reprezentuje 22 radnych, natomiast w województwie warmińsko-mazurskim dwoje. W gminach i powiatach zamieszkałych przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej odgrywają oni znaczącą rolę we władzach samorządowych, kierując niektórymi z jednostek samorządu terytorialnego samodzielnie bądź w koalicjach z innymi komitetami.

W roku szkolnym 2005/2006 języka niemieckiego uczyło się w 350 placówkach oświatowych 35 456 uczniów należących do tej mniejszości.

Przedstawiciele mniejszości niemieckiej są w większości katolikami, a tylko nieliczni (głównie zamieszkujący województwa Polski północnej) deklarują przynależność do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego.

Główne organizacje:

- Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce - Związek reprezentuje 10 Towarzystw Społeczno-Kulturalnych działających w 10 województwach i ok. 600 kół terenowych. Do Związku należy 10 członków (organizacji) stałych i 7 organizacji zrzeszonych. Członkowie stali to: Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców w województwie śląskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie zachodniopomorskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie wielkopolskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie łódzkim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie lubuskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie dolnośląskim, Związek Stowarzyszeń Niemieckich w byłych Prusach Wschodnich, Związek Mniejszości Niemieckiej w województwie pomorskim, Związek Ludności Pochodzenia Niemieckiego w województwie kujawsko-pomorskim. Organizacjami stowarzyszonymi są: Związek Młodzieży Mniejszości Niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Śląskich Rolników, Związek Śląskich Kobiet Wiejskich, Śląskie Towarzystwo Medyczne, Górnośląskie Towarzystwo Śpiewacze, Towarzystwo Dobroczynne Niemców na Śląsku, Konwersatorium im. Josepha von Eichendorffa i Niemieckie Towarzystwo Oświatowe.
- Niemiecka Wspólnota „Pojednanie i Przyszłość”,
- Stowarzyszenie Mazurskie,
- Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Schlesisches Wochenblatt" - tygodnik,
- „Mitteilungsblatt" - miesięcznik,
- „Masurische Storchenpost" - miesięcznik,
- „Zeszyty Edukacji Kulturalnej-Heft für Kultur und Bildung"- kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal Kultury Mniejszości Niemieckiej w Polsce,
- Dni Kultury Niemieckiej na Śląsku Opolskim,
- Konkurs Recytatorski w Języku Niemieckim „Młodzież Recytuje Poezję”,
- Festyn Letni „Sommerfest” w Olsztynku,
- Przegląd Orkiestr i Kapel Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy,
- Przegląd Zespołów Dziecięcych i Młodzieżowych Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy,
- Festiwal Chórów i Zespołów Śpiewaczych Mniejszości Niemieckiej w Walcach.

Ormianie to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 262 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim - 73, wielkopolskim - 26, śląskim - 23, małopolskim - 22, lubuskim - 20. Kolonie ormiańskie powstałe około XI w. na Rusi Kijowskiej (Lwów, Łuck, Kamieniec Podolski) weszły w skład państwa Polskiego za panowania Kazimierza Wielkiego. W 1356 r. kolonie w Kamieńcu Podolskim i we Lwowie uzyskały potwierdzenie swojej autonomii, a Lwów został siedzibą biskupa ormiańskiego. Po II wojnie światowej polscy Ormianie z dawnych kresów południowo-wschodnich w większości repatriowali się na obecne tereny państwa Polskiego. Największe skupiska polskich Ormian znajdują się w Warszawie, Poznaniu i Krakowie. Ważnym centrum kulturalnym mniejszości ormiańskiej są też Gliwice.

Mniejszość ormiańska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r.

W roku szkolnym 2005/2006 języka ormiańskiego uczyło się w 2 placówkach oświatowych (w Warszawie i Krakowie) 40 uczniów należących do tej mniejszości.

Mieszkający w Polsce Ormianie są przeważnie katolikami obrządku ormiańskiego lub łacińskiego.

Główne organizacje:

- Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne z siedzibą w Krakowie,

- Związek Ormian w Polsce im. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza z siedzibą w Gliwicach,
- Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich z siedzibą w Warszawie.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” - kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

- Obchody rocznicy ludobójstwa Ormian w 1915 r.,
- Ogólnopolskie Spotkania Środowiska Ormiańskiego,
- Dni ormiańskie w Krakowie.

Romowie to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 12 731 obywateli polskich, w tym: w województwie małopolskim - 1 678, dolnośląskim - 1 319, mazowieckim - 1 291, śląskim - 1 189, wielkopolskim - 1 086, łódzkim - 1 018, opolskim - 847, podkarpackim - 712, zachodniopomorskim - 699, lubelskim - 670, kujawsko-pomorskim - 634, warmińsko-mazurskim - 426, podlaskim - 365, świętokrzyskim - 338, lubuskim - 272, pomorskim - 187. Romowie w Polsce należą do czterech grup etnicznych: Polska Roma, Romowie Karpaccy (Bergitka Roma), Kelderasze i Lowarzy.

Pierwszy dokument poświadczający obecność Romów w Polsce datowany jest na rok 1401 i pochodzi z Krakowa. Od XV w. wzdłuż łuku Karpat i od strony Niziny Węgierskiej przybywały do Polski i osiedlały się grupy wędrujących Romów. Ich potomkami są Romowie Karpaccy. Od XVI wieku do Polski zaczęli przybywać z Niemiec Romowie nazwani później Polska Roma. W II połowie XIX w. z terenów Siedmiogrodu i Wołoszczyzny rozpoczęła się migracja Kelderaszy (Kelderari - kotlarze) i Lowarów (Lovari - handlarze końmi).

Romowie Karpaccy (prowadzący osiadły tryb życia od kilkuset lat) zamieszkują górskie tereny województwa małopolskiego. Największy odsetek osób narodowości romskiej zamieszkuje gminę wiejską Bukowina Tatrzańska w powiecie tatrzańskim, gdzie 1,10 % mieszkańców gminy zadeklarowało w trakcie spisu powszechnego narodowość romską. Stosunkowo duże skupiska osób należących do grupy Bergitka Roma znajdują się także w

miastach Górnego i Dolnego Śląska oraz w Nowej Hucie, gdzie w latach 50-tych XX wieku zatrudniano Romów w ramach tzw. polityki produktywizacyjnej. Większość Romów należących do pozostałych trzech grup prowadziła niegdyś wędrowny tryb życia. Obecnie przedstawiciele tych społeczności mieszkają głównie w miastach: Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu, Łodzi, Krakowie, Mielcu i Puławach oraz wielu mniejszych ośrodkach miejskich. Jest to konsekwencją przymusowej polityki osiedleńczej prowadzonej przez władze PRL.

Mniejszość romska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. do władz niektórych gmin województw: mazowieckiego, małopolskiego, opolskiego i dolnośląskiego z list różnych komitetów wyborczych. Żaden z kandydatów związanych z tą mniejszością nie uzyskał jednak mandatu.

Romowie w Polsce to w zdecydowanej większości członkowie Kościoła Rzymskokatolickiego, są jednak także wśród nich wyznawcy prawosławia, członkowie Kościoła Zielonoświątkowców i Związku Świadków Jehowy.

Główne organizacje:

- Centralna Rada Romów,
- Stowarzyszenie Romów w Polsce,
- Centrum Kultury Romów w Polsce – Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne z siedzibą w Tarnowie,
- Stowarzyszenie Mniejszości Narodowej Romów „Roma Union” z siedzibą we Włocławku,
- Stowarzyszenia Romów we Wrocławiu „Romani Bacht”,
- Stowarzyszenie Romów w Limanowej,
- Towarzystwo Społeczno – Kulturalne Romów w Rzeczypospolitej Polskiej z siedzibą w Kędzierzynie – Koźlu,
- Związek Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku,
- Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów w Polsce z siedzibą w Łodzi,
- Radomskie Stowarzyszenie Romów „Romano Waś”,
- Romskie Stowarzyszenie Oświatowe „Harangos” z siedzibą w Krakowie,
- Stowarzyszenie Kobiet Romskich w Polsce z siedzibą w Krakowie,

- Towarzystwo Krzewienia Kultury i Tradycji Romskiej „Kałe Jakha” z siedzibą w Krakowie,
- Stowarzyszenie Romów w Krakowie,
- Stowarzyszenie Społeczności Romskiej „Familia” w Tarnowie,
- Stowarzyszenie Kultury Romskiej „Hitano” w Olsztynie,
- Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej z siedzibą w Gorzowie Wielkopolskim.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Dialog – Pheniben” – miesięcznik,
- „Rrom po Drom” – dwumiesięcznik,
- „Romano Atmo” – dwumiesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich „Romane Dyvesa” w Gorzowie Wielkopolskim,
- Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów w Ciechocinku,
- Obchody dnia pamięci o zagładzie Romów i Sinti organizowane na terenie byłego obozu KL Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu,
- Uroczystości upamiętniające likwidację w 1942 r. tzw. Zigeunerlager-Litzmannstadt Getto w Łodzi,
- Międzynarodowy Tabor Pamięci Romów Tarnów-Żabno-Szczurowa.

Rosjanie to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 3 244 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim - 614, podlaskim - 511, dolnośląskim - 362, śląskim - 275, zachodniopomorskim - 221, pomorskim - 199, łódzkim - 179, wielkopolskim - 160, lubuskim - 124, warmińsko-mazurskim - 112, małopolskim - 106. Rosjanie mieszkający w Polsce wywodzą się głównie z kolejnych fal migracyjnych, w ramach których przybywali do Polski: w okresie rozbiorów, po rewolucji październikowej, w okresie PRL oraz po rozpadzie ZSRR. Przedstawiciele społeczności rosyjskiej należą w większości do Polskiego Autokefalicznego

Kościół Prawosławny. Ponadto w województwie podlaskim i warmińsko-mazurskim mieszkają staroobrzędowcy (starowiercy). Grupa ta, jako grupa wyznaniowa, powstała w drugiej połowie XVII wieku w wyniku rozłamu w rosyjskiej cerkwi prawosławnej. Pod koniec XVIII wieku staroobrzędowcy osiedlili się na obecnych terenach Polski (Suwalszczyzna i Mazury) uchodząc przed prześladowaniami religijnymi. Najważniejszym czynnikiem identyfikacji tej grupy jest religia (prawosławie w obrządku Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego), a świadomość narodowa stanowi czynnik drugorzędny.

Mniejszość rosyjska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. z list różnych komitetów wyborczych. Żaden przedstawiciel mniejszości rosyjskiej nie uzyskał jednak mandatu.

Główne organizacje:

- Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe z siedzibą w Białymstoku,
- Stowarzyszenie „Wspólnota Rosyjska” z siedzibą w Warszawie,
- Stowarzyszenie „Rosyjski Dom” z siedzibą w Warszawie,
- Stowarzyszenie Staroobrzędowców w Polsce z siedzibą w Borze k/Augustowa

Największe imprezy kulturalne:

- Dni Kultury Rosyjskiej w Białymstoku,
- Rosyjskie Wieczory organizowane w Warszawie,
- Spotkania i Wieczory Rosyjskie organizowane w Białymstoku,
- Konkurs Recytatorski Poezji Rosyjskiej,
- Pikniki Staroobrzędowców w Gabowych Grądach.

Słowacy to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 1 710 obywateli polskich, w tym: w województwie małopolskim - 1 572, śląskim - 40, mazowieckim - 20. Słowacy zamieszkują tradycyjnie tereny Spisza i Orawy. Największe skupiska mniejszości słowackiej to gminy: wiejska Nowy Targ (3,25 % ludności), Łapsze Niżne (2,64 %) i Jabłonka (1,25 %) - powiatu nowotarskiego oraz gmina Bukowina Tatrzańska (2,84 %) - powiatu tatrzańskiego.

Mniejszość słowacka nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. do władz niektórych gmin województwa małopolskiego z list różnych komitetów wyborczych. Mandat uzyskała jedna kandydatka związana z mniejszością słowacką.

W roku szkolnym 2005/2006 języka słowackiego uczyło się w 11 placówkach oświatowych 279 uczniów należących do tej mniejszości.

Słowacy są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główna organizacja:

- Towarzystwo Słowaków w Polsce.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Život” - miesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Dni Kultury Słowackiej w Małopolsce,
- Przegląd Krajańskich Orkiestr Dętych,
- Przegląd Zespołów Folklorystycznych w Krempachach.

Tatarzy to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 447 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim - 319, pomorskim - 28, mazowieckim - 22, wielkopolskim - 20. Tatarzy zamieszkują rdzenne kolonie tatarskie na Białostocczyźnie (Bohoniki i Kruszyniany) oraz miasta: Białystok, Sokółkę, Dąbrowę Białostocką i Gdańsk.

Polscy Tatarzy mieszkali na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego od końca XIV wieku. Ich przodkami byli emigranci lub uciekinierzy z terenów ówczesnej Złotej Ordy oraz z Krymu. Tatarzy w Polsce zapomnieli swojego ojczystego języka, pozostali natomiast wierni religii muzułmańskiej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości tatarskiej odgrywa działalność Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Mniejszość tatarska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r.

Główna organizacja:

- Związek Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Rocznik Tatarów Polskich”- rocznik.

Największa impreza kulturalna:

- Letnia Akademia Wiedzy o Tatarach Polskich.

Ukraińcy to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 27 172 obywateli polskich, w tym: w województwie warmińsko-mazurskim - 11 881, zachodniopomorskim - 3 703, podkarpackim - 2 984, pomorskim - 2 831, dolnośląskim - 1 422, podlaskim - 1 366, lubuskim - 615, mazowieckim - 579, małopolskim - 472, lubelskim - 389, śląskim - 309. W wyniku przeprowadzonej w 1947 r. przez ówczesne władze komunistyczne akcji "Wisła" niemal cała ludność ukraińska, zamieszkująca tereny południowo-wschodniej Polski, została przesiedlona na tereny Polski północnej i zachodniej. W efekcie największe skupiska mniejszości ukraińskiej znajdują się obecnie na terenach województw: warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego i dolnośląskiego. Części Ukraińców udało się uniknąć przesiedlenia z rodzimych terenów, a części pozwolono na powrót po 1956 r. Stąd też skupiska mniejszości ukraińskiej w województwach podkarpackim i małopolskim. Największe skupiska obywateli polskich narodowości ukraińskiej znajdują się w powiatach: węgorzewskim (6,02 % mieszkańców powiatu), gołdapskim (2,34 %), giżyckim (2,42 %), kętrzyńskim (1,53 %), bartoszyckim (3,30 %), elbląskim (2,07 %) i braniewskim (3,59 %) - województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie: sanockim (1,04 % mieszkańców) i w Przemyślu⁴ (1,20 %) - województwa podkarpackiego, powiecie człuchowskim (1,11 %) - województwa pomorskiego i

⁴ Mieście na prawach powiatu.

powiecie szczecineckim (1,12 %) - województwa zachodniopomorskiego. Łącznie na terenie 9 gmin województw: warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego i podkarpackiego przedstawiciele mniejszości ukraińskiej stanowią ponad 10 % mieszkańców gminy.

Mniejszość ukraińska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. mniejszość ukraińska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę mniejszość ubiegali się o mandaty z list różnych komitetów wyborczych, część z nich kandydowała z poparciem Związku Ukraińców w Polsce. Osoby należące do mniejszości kandydowały głównie na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Poszczególni kandydaci zostali również zgłoszeni w województwach: zachodniopomorskim, lubuskim, podlaskim i dolnośląskim. W wyniku wyborów: przedstawiciel mniejszości ukraińskiej zasiada w sejmiku województwa warmińsko-mazurskiego (pełni funkcję przewodniczącego sejmiku województwa), ośmiu zasiada w samorządach powiatowych (powiaty: ostródzki, kętrzyński, gołdapski, bartoszycki - województwa warmińsko-mazurskiego, powiaty: szczecinecki i koszaliński – województwa zachodniopomorskiego), dwóch pełni funkcje wójta (województwa dolnośląskie i warmińsko-mazurskie), osiem osób zasiada w radach gmin na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, jedna w radzie miasta Przemyśla (województwo podkarpackie).

W roku szkolnym 2005/2006 języka ukraińskiego uczyło się w 162 placówkach oświatowych 2740 uczniów należących do tej mniejszości.

Ukraińcy w Polsce należą w większości do dwóch kościołów: Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje:

- Związek Ukraińców w Polsce,
- Związek Ukraińców Podlasia,
- Towarzystwo Ukraińskie w Lublinie,
- Fundacja św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskiej,
- Związek Ukrainek,
- Ukraińskie Towarzystwo Nauczycielskie w Polsce,
- Ukraińskie Towarzystwo Lekarskie,
- Stowarzyszenie Ukraińców - Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego,

- Organizacja Młodzieży Ukraińskiej „PŁAST”,
- Ukraińskie Towarzystwo Historyczne,
- Związek Niezależnej Młodzieży Ukraińskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Nasze Słowo” - tygodnik,
- „Nad Buhom i Narwoju” - dwumiesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- „Festiwal Kultury Ukraińskiej” w Sopocie,
- „Młodzieżowy Jarmark” w Gdańsku,
- Festiwal Kultury Ukraińskiej na Podlasiu "Podlaska Jesień”,
- „Bytowska Watra”,
- „Spotkania Pogranicza” – Głębock,
- „Dni Kultury Ukraińskiej” –w Szczecinie i Giżycku,
- Dziecięcy Festiwal Kultury w Elblągu,
- „Na Iwana, na Kupała” w Dubiczach Cerkiewnych,
- Festiwal Ukraińskich Zespołów Dziecięcych w Koszalinie,
- „Noc na Iwana Kupała” w Kruklankach,
- Jarmark Folklorystyczny „Z malowanej skrzyni” w Kętrzynie,
- „Pod wspólnym niebem” w Olsztynie,
- Dni teatru ukraińskiego w Olsztynie.

Żydzi to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 1 055 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim - 397, dolnośląskim - 204, śląskim - 92, łódzkim - 65, małopolskim - 50. Żydzi mieszkają w rozproszeniu, przede wszystkim w dużych miastach. Pierwsze wzmianki o Żydach na terenach polskich pochodzą z X wieku, a pierwszym oficjalnym polskim dokumentem nadającym Żydom przywileje i autonomię był statut kaliski z XIII wieku. Żydzi napływali do Polski ze względu na stosunkowo najlepsze (na tle nieustannych pogromów w Europie Zachodniej) warunki bezpiecznego życia i rozwoju własnej kultury oraz

gwarantowaną przywilejami królewskimi autonomię gmin wyznaniowych. Liczba Żydów w Polsce tradycyjnie oscylowała w okolicach 10 % populacji (najwięcej w Europie). Rozwój żydowskiego życia w Polsce został brutalnie przerwany przez II wojnę światową i hitlerowską politykę *Endlösung*. Z ok. 3,5 miliona polskich Żydów wojnę przeżyło ok. 300 tys. W okresie PRL-u w kilku falach emigracyjnych wyjechała większość polskich Żydów. Po roku 1989 nastąpiło odrodzenie życia żydowskiego w Polsce. Wiele osób powróciło do swoich żydowskich korzeni. Powstały nowe organizacje działające na rzecz rozwoju życia społeczności żydowskiej w Polsce.

Mniejszość żydowska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r.

W roku szkolnym 2005/2006 języka hebrajskiego uczyło się w 2 placówkach oświatowych (w Warszawie i Wrocławiu) 66 uczniów należących do tej mniejszości. Język jidysz (tradycyjny język Żydów polskich) nauczany jest na kursach organizowanych przez organizacje żydowskie.

Żydzi to wyznawcy religii mojżeszowej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości żydowskiej odgrywa działalność Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Płskiej.

Główne organizacje:

- Towarzystwo Społeczno - Kulturalne Żydów w Polsce,
- Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny,
- Stowarzyszenie Żydów Kombatantów i Poszkodowanych w II Wojnie Światowej,
- Fundacja „Shalom”,
- Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Dos Jidische Wort - Słowo Żydowskie" - dwutygodnik,
- „Midrasz" – miesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal Kultury Żydowskiej „Warszawa Singera”,
- Dni Książki Żydowskiej w Warszawie,
- Obchody Rocznicy Powstania w Getcie Warszawskim,
- Spotkania z Kulturą Żydowską *Simha* we Wrocławiu,
- Koncert Hawdałowe organizowane we Wrocławiu.

2.3 Charakterystyka społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Językiem kaszubskim jako językiem najczęściej używanym w kontaktach domowych, zgodnie z danymi przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, posługuje się 52 665 osób, w tym w województwie pomorskim - 52 588. Największe skupiska osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego znajdują się w następujących powiatach województwa pomorskiego: kartuskim (27,57 % mieszkańców powiatu), puckim (15,43 %), wejherowskim (5,1 %) i bytowskim (2,5 %). Na terenie 10 gmin województwa pomorskiego osoby posługujące się w kontaktach domowych językiem regionalnym stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy.

W Parlamencie zasiada 10 posłów i jeden senator reprezentujący społeczność kaszubską. Parlamentarzyści ci zostali wybrani do Sejmu i Senatu z list Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. społeczność używająca języka regionalnego nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę społeczność ubiegali się o mandaty we władzach samorządowych województwa pomorskiego z list różnorodnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów: 11 osób związanych ze społecznością kaszubską zasiada w sejmiku województwa pomorskiego (przedstawiciel społeczności kaszubskiej pełni funkcję przewodniczącego sejmiku). Przedstawiciele społeczności kaszubskiej zasiadają również w radach powiatów: człuchowskiego, kartuskiego, malborskiego, puckiego, wejherowskiego i bytowskiego. Ponad 28 osób związanych ze społecznością kaszubską zostało wybranych na stanowiska wójtów, burmistrzów i prezydentów miast województwa pomorskiego. Osoby należące do społeczności kaszubskiej zasiadają także, z ramienia różnorodnych partii politycznych i komitetów wyborczych, w radach wielu gmin województwa, kierując niektórymi z jednostek samorządu terytorialnego.

W roku szkolnym 2005/2006 języka kaszubskiego uczyło się w 104 placówkach oświatowych 4 478 uczniów należących do tej społeczności.

Osoby używające w kontaktach domowych języka regionalnego są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje:

- Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie,
- Instytut Kaszubski,
- Fundacja „Kaszubski Uniwersytet Ludowy”,
- Stowarzyszenie „Ziemia Pucka”.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Pomerania” - miesięcznik.

Niepubliczne media:

- *Radio „Kaszëbë”* – nadające programy w języku kaszubskim.

Największe imprezy kulturalne:

- Zjazdy Kaszubów – organizowane corocznie na terenie województwa pomorskiego,
- Konkurs Wojewódzki Literatury Kaszubskiej „Rodnô Mòwa”,
- Spotkania piszących po kaszubsku,
- Warsztaty regionalne „Remusowa kara”,
- Dyktando kaszubskie „Piszã pò kaszëbskù” - królewionka w pałacu”,
- Turniej Gawędziarzy Ludowych Kaszub i Kociewia,
- Konkurs mowy kaszubskiej „By nie zapomnieć mowy ojców” im. Jana Drzeżdżona.

3. Opis sytuacji na terenach zamieszkałych przez poszczególne mniejszości.

Największe skupiska mniejszości występują w województwach północnej i południowej Polski (województwa: podlaskie – 53, 8 tys., warmińsko-mazurskie – 17,1 tys., pomorskie – 5,6 tys. (bez osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym), zachodniopomorskie – 6,0 tys., dolnośląskie – 8,4 tys., opolskie – 105,5 tys., śląskie – 32,7 tys. i małopolskie - 5,7 tys.).

Średnia stopa bezrobocia, według danych GUS z końca lipca 2006 r., wynosi w Polsce 15,7 %. Spośród województw, w których są znaczne skupiska osób należących do mniejszości wyższy od średniej wskaźnik jest w województwach: warmińsko-mazurskim (24,5%), zachodniopomorskim (21,9%), dolnośląskim (18,1%), opolskim (17,1%) oraz pomorskim (16,7%). Niższa niż średnia krajowa stopa bezrobocia jest natomiast w województwach: śląskim (14,0%), podlaskim (13,7%) oraz małopolskim (12,0%). Warto zaznaczyć, że w porównaniu z danymi GUS z końca grudnia 2000 r. stopa bezrobocia nieznacznie wzrosła wśród wszystkich województw z wyjątkiem podlaskiego, dolnośląskiego i warmińsko-mazurskiego. W ostatnim czasie zauważalny jest jednak spadek stopy bezrobocia.

PKB na jednego mieszkańca, według danych GUS na 2004 r., wynosi w Polsce 24.181 PLN. Spośród województw, w których mieszkają znaczne skupiska osób należących do mniejszości, PKB na 1 mieszkańca wyższy niż średnia krajowa jest w województwach: śląskim (27.177 PLN) i dolnośląskim (24.632 PLN). Niższy jest natomiast w pomorskim (23.616 PLN), zachodniopomorskim (22.494 PLN), opolskim (20.785 PLN), małopolskim (20.671 PLN), warmińsko-mazurskim (18.778 PLN) i podlaskim (18.056 PLN)⁵. Jednocześnie jednak cztery z wymienionych województw (śląskie, dolnośląskie, pomorskie i zachodniopomorskie) znajdują się w grupie sześciu województw o najwyższym PKB na jednego mieszkańca.

⁵ Dane na 2004 r. Dane za kolejne lata nie są jeszcze dostępne.

CZEŚĆ II: REALIZACJA PRAW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH

Ochrona mniejszości narodowych i etnicznych jest niezbędna dla stabilizacji państwa, a różnorodności etnicznej, językowej i kulturowej należy się szacunek. Różnorodność ta wzbogaca też państwo i jego obywateli. Do takiego podejścia zobowiązuje Polskę jej tradycja. Rzeczpospolita była w Europie przez wieki ostoją tolerancji religijnej i narodowościowej. Efektem tej tolerancji jest wielowiekowa obecność w Polsce np. mniejszości tatarskiej, żydowskiej, ormiańskiej, karaimskiej czy romskiej, które - prześladowane w innych krajach - w Polsce znalazły swój dom.

W krajach demokratycznych obecność mniejszości narodowych jest ważnym faktem społecznym i kulturowym. W wyniku zmian jakie dokonały się w Polsce po 1989 r. mniejszości narodowe i etniczne korzystają z pełni praw wynikających z przepisów zawartych w prawie krajowym i międzynarodowym. Polski Rząd pilnie wsłuchuje się w głosy mniejszości, dążąc do stworzenia warunków, które zapewniłyby harmonijny rozwój ich kultury i tożsamości oraz promocję postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży. Podejmowanie odpowiednich środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych jest ustawowym obowiązkiem polskich organów władzy publicznej.

Art. 2 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* wprowadził do polskiego porządku prawnego definicje mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej oraz wyliczenie mniejszości narodowych i etnicznych występujących w Polsce. Żeby pewną wspólnotę można było uznać za mniejszość narodową lub etniczną, jej członkowie muszą posiadać obywatelstwo polskie, a ona sama musi spełniać łącznie sześć warunków, przy czym pięć warunków jest wspólnych dla mniejszości narodowych i etnicznych, a jeden określa różnicę między nimi. Mniejszością narodową lub etniczną jest więc, według tej definicji, grupa obywateli polskich, która spełnia następujące kryteria:

- 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;

- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat.

Za mniejszość narodową uznaje się grupę, która utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie, a za mniejszość etniczną grupę nieutożsamiającą się z takim narodem. Zgodnie z przyjętymi kryteriami, ustawa wymienia mniejszości narodowe (białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską) oraz etniczne (karaimską, łemkowską, romską i tatarską). Ponadto, ustawa definiuje język regionalny⁶, którym w jej rozumieniu jest język kaszubski. Należy podkreślić, że wszystkie przepisy ustawy w takim samym stopniu odnoszą się do mniejszości narodowych, jak i etnicznych.

1. *Prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej lub etnicznej do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do mniejszości oraz do tego, aby wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociągało za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków.*

Art. 53 ust. 7 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* stanowi, że nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawniania swego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Zgodnie z art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej i nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego mu prawo nie nakazuje. Jednocześnie zgodnie z przepisem art. 51 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „Każda osoba należąca do mniejszości ma prawo do swobodnej decyzji o

⁶ Art. 19. 1. Za język regionalny w rozumieniu ustawy, zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się język, który:

- 1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa;
- 2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów.

traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociąga za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków”. Ponadto, zgodnie z art. 4 ust. 2 ustawy „nikt nie może być obowiązany, inaczej niż na podstawie ustawy, do ujawnienia informacji o własnej przynależności do mniejszości lub ujawnienia swojego pochodzenia, języka mniejszości lub religii” , a zgodnie z art. 4 ust. 3 „nikt nie może być obowiązany do udowodnienia własnej przynależności do danej mniejszości”.

Jedną z pierwszych ustaw, przyjętych w wyniku zmian ustrojowych w 1989 r. była ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. z 2000 r. Nr 26, poz. 319). Kwestie związane z wyborem przynależności do mniejszości reguluje również ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o ochronie danych osobowych* (Dz.U. r. Nr 133, poz. 883, z późn. zm.), której przepis art. 27 wprowadza zakaz przetwarzania danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne. Przetwarzanie tych danych jest dopuszczalne jedynie w przypadkach wymienionych w ustawie.

Zasada swobodnego decydowania o przynależności do mniejszości narodowej zawarta została w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białorusi oraz Republiką Litewską.

2. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do korzystania z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w ustawodawstwie indywidualnie, jak też wspólnie z innymi.*

Zgodnie z art. 4 ust. 4 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „osoby należące do mniejszości mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej ustawie indywidualnie, jak też wspólnie z innymi członkami swojej mniejszości.” Ponadto, możliwość korzystania z praw i wolności indywidualnie lub wspólnie z innymi zawarta została w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białorusi, oraz Republiką Litewską.

3. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do równości wobec prawa oraz jednakowej ochrony prawnej. Zakaz jakiegokolwiek dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości narodowej lub etnicznej.*

W Rzeczypospolitej Polskiej gwarancje równości wobec prawa mają rangę zasad konstytucyjnych. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* wprowadza następujące regulacje odnoszące się do zapewnienia tej zasady.

Art. 2 *Konstytucji* wskazuje, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Według art. 5 *Konstytucji*, Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. W art. 7 ustawy zasadniczej zostało zapisane, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Osoby, których konstytucyjne prawa i wolności zostały naruszone, mają możliwość dochodzenia tych praw m. in. przed Trybunałem Konstytucyjnym. Przepis art. 79 ust. 1 *Konstytucji* podkreśla, że każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z *Konstytucją* ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w *Konstytucji*.

Zgodnie z art. 80 *Konstytucji* każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej. Instytucja Rzecznika Praw Obywatelskich została powołana w 1987 r. Rzecznik Praw Obywatelskich, zgodnie z przepisem art. 208 *Konstytucji*, stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w *Konstytucji* oraz w innych aktach normatywnych (ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147). Od samego początku funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w zasięgu jej zainteresowań pozostawały sprawy mniejszości narodowych i etnicznych.

Zgodnie z przepisem art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Ponadto, dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych zabrania przepis art. 6 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Nową jakość stworzyło wejście Polski do Unii Europejskiej i w związku z powyższym obowiązywanie dyrektyw 2000/43/WE i 2000/78/WE.

Zakazana jest m.in. dyskryminacja na rynku pracy. Przepis art. 18^{3a} § 1 Kodeksu pracy stanowi, że pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w szczególności bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także bez względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony, albo w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy. Zasada niedyskryminacji w zatrudnieniu została więc sformułowana w taki sposób, aby było oczywiste, że jej stosowanie jest podstawowym obowiązkiem pracodawcy. Została ona ujęta generalnie i obejmuje zakaz niczym nieuzasadnionego rozróżniania pracowników. Zakaz dyskryminacji obejmuje wszystkie etapy stosunku pracy, począwszy od doboru pracowników, ustalenia treści stosunku pracy i jego realizacji, na rozwiązaniu tego stosunku kończąc.

Przepis art. 18^{3b} § 1 Kodeksu pracy stanowi, że na pracodawcy spoczywa obowiązek udowodnienia, iż nie stosował praktyk dyskryminacyjnych wobec pracownika. Natomiast zgodnie z art. 18^{3b} § 4 różnicowanie pracowników ze względu na religię lub wyznanie nie stanowi naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu, jeżeli w związku z rodzajem i charakterem działalności prowadzonej w ramach kościołów i innych związków wyznaniowych, a także organizacji, których cel działania pozostaje w bezpośrednim związku z religią lub wyznaniem, religia lub wyznanie pracownika stanowi istotne, uzasadnione i usprawiedliwione wymaganie zawodowe.

Gwarancje przestrzegania zasady niedyskryminacji w stosunkach pracy zawarte zostały w przepisach art. 18^{3d} oraz Kodeksu pracy, zgodnie z którymi osoba, wobec której pracodawca naruszył zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do odszkodowania w wysokości nie niższej niż minimalne wynagrodzenie za pracę, ustalone na podstawie odrębnych przepisów. Sprawy o odszkodowania z tytułu dyskryminacji w miejscu pracy, jako oddzielna kategoria spraw, są rozpoznawane przez sądy od dnia 1 stycznia 2002 r. Ponadto, zgodnie z przepisami art. 18^{3e} skorzystanie przez pracownika z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu nie może stanowić przyczyny uzasadniającej wypowiedzenie przez pracodawcę stosunku pracy lub jego rozwiązanie bez wypowiedzenia.

Poza Kodeksem pracy zakaz dyskryminacji m. in. ze względu na pochodzenie etniczne został wprowadzony w obowiązującej od dnia 1 czerwca 2004 r. ustawie *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* - w art. 18a ust. 4 nakładającym na agencję zatrudnienia zakaz dyskryminowania ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne oraz ze względu na przynależność związkową osób, dla których poszukuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej oraz w art. 36 – dotyczącym pośrednictwa pracy, który określa w ust. 4, że pośrednictwo pracy jest wykonywane nieodpłatnie m.in. zgodnie z zasadami równości – oznaczającej obowiązek powiatowych urzędów pracy udzielania wszystkim poszukującym pracy pomocy w jej znalezieniu, bez względu na ich płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub przynależność związkową. Ustęp 5 tego artykułu nakłada na pracodawców obowiązek informowania powiatowych urzędów pracy o wolnych miejscach zatrudnienia lub przygotowania zawodowego, zakazując jednocześnie formułowania wymagań dyskryminujących kandydatów ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub ze względu na przynależność związkową. W art. 38 – dotyczącym poradnictwa zawodowego - w ust. 2 pkt 3 ustala się, że poradnictwo zawodowe prowadzone przez powiatowe urzędy pracy jest realizowane zgodnie z zasadami m.in. równości w korzystaniu z usług poradnictwa zawodowego bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub przynależność związkową. Z kolei art. 123 formułuje normę, że kto ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie

etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania zwłaszcza polityczne lub religijne lub przynależność związkową odmówił zatrudnienia kandydata na wolnym miejscu zatrudnienia lub miejscu przygotowania zawodowego, podlega karze nie niższej niż 3 000 PLN.

4. *Podjęcie odpowiednich środków w celu popierania pełnej i rzeczywistej równości we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego, pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych a osobami należącymi do większości.*

Fundamentalne znaczenie dla zagwarantowania równości wobec prawa oraz jednakowej ochrony prawnej mają postanowienia art. 32 *Konstytucji*. Zgodnie z tym artykułem wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Ponadto, art. 6 ust. 2 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zobowiązuje organy władzy publicznej do podejmowania odpowiednich środków w celu: popierania pełnej i rzeczywistej równości w sferze życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych lub etnicznych, a osobami należącymi do większości; ochrony osób, które są obiektem dyskryminacji, wrogości lub przemocy, będących skutkiem ich przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych oraz umacniania dialogu międzykulturowego. Natomiast przepis art. 21 ust. 2 ustawy nakłada na ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych m.in. obowiązki dotyczące realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne.

Mniejszością najbardziej narażoną na dyskryminację i wrogość lub przemoc z przyczyn etnicznych jest mniejszość romska. Biorąc pod uwagę szczególnie trudną sytuację społeczno-ekonomiczną dużej części tej społeczności oraz pozytywne rezultaty działań prowadzonych w ramach *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001 – 2003* działania prowadzone na terenie Małopolski kontynuowane są na terenie całego kraju. Ramą tych działań jest przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 19 sierpnia

2003 r. *Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce*. Program będzie realizowany w latach 2004 – 2013 z możliwością kontynuacji w latach następnych.

Koordynatorem *Programu* jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji). Nadzór nad realizacją zadań *Programu* sprawują: wojewodowie (w odniesieniu do zadań realizowanych na obszarze województw), Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Minister Edukacji Narodowej (w zakresie dotyczącym edukacji).

W ramach *Programu* administracja rządowa, jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe realizują szeroki wachlarz działań z zakresu poprawy sytuacji bytowej i socjalnej, przeciwdziałania bezrobociu, zdrowia, bezpieczeństwa, kultury i podtrzymywania tożsamości romskiej, upowszechniania wiedzy o społeczności romskiej oraz popularyzacji wśród Romów wiedzy obywatelskiej. Za priorytetowe, podobnie jak we wcześniejszym *Programie pilotażowym*, uznano zadania edukacyjne (problematyka edukacji uczniów romskich została omówiona w komentarzu do art. 12 ust. 3).

W hierarchii celów wynikających z *Programu* poprawa sytuacji bytowej plasuje się bezpośrednio po edukacji. Priorytetem pozostają zadania inwestycyjne zmierzające do poprawy sytuacji mieszkaniowej i sanitarnej, polegające na remontach i wsparciu budownictwa mieszkaniowego, podłączeniu mieszkań do kanalizacji i wodociągów, udostępnieniu bieżącej wody oraz energii elektrycznej.

Podejmowanie odpowiednich działań w celu popierania rzeczywistej równości we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych a osobami należącymi do większości, realizowane jest również w ramach programów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Przykładem takich działań są projekty realizowane w ramach *Programu Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL dla Polski 2004-2006* (PIW EQUAL), w których testowane są innowacyjne rozwiązania w zakresie przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji oraz nierówności na rynku pracy. Celem prowadzonych w ramach PIW EQUAL projektów jest również wypracowywanie nowych, modelowych rozwiązań, które następnie są upowszechniane w formie tzw. dobrych praktyk i/lub rekomendowane jako modelowe rozwiązania na poziomie kraju, regionów, sektora. Działania podejmowane w ramach PIR EQUAL kierowane są do grup

społecznych, które znajdują się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy w tym, między innymi, do mniejszości narodowych i etnicznych.

Obecnie w ramach projektów PIW EQUAL , testowane są, wymienione niżej, modelowe rozwiązania w obszarze zapobiegania i przeciwdziałania dyskryminacji i nierówności na rynku pracy, które mogą doświadczać mniejszości narodowe i etniczne:

- Modelowy system działań umożliwiających poprawę sytuacji zawodowej społeczności romskiej (w ramach projektu „Romowie na rynku pracy”);
- Model aktywizacji zawodowej Romów poprzez wspieranie tworzenia integracyjnych spółdzielni socjalnych (w ramach projektu „Partnerstwo na rzecz aktywizacji zawodowej Romów poprzez narzędzia gospodarki społecznej”);
- Model instytucjonalnego wsparcia aktywności zawodowej i przedsiębiorczości Romów. Koncepcja Centrum Aktywizacji Zawodowej Romów (w ramach projektu „Inicjatywa na Rzecz Rozwoju Przedsiębiorczości Romów – KXETANES – RAZEM”).

Z trudną sytuacją bytową Romów wiążą się problemy zdrowotne. Działania mające na celu szeroko rozumianą profilaktykę zdrowotną realizowane są m.in. poprzez zatrudnianie i dofinansowanie pracy pielęgniarek środowiskowych, które niosą bezpośrednią pomoc medyczną, prowadzą poradnictwo medyczne, a także zajmują się dystrybucją zakupionych z dotacji leków i środków higieny osobistej. Ważnymi uzupełnieniami powyższych działań są: badania profilaktyczne i szczepienia ochronne oraz tzw. „białe dni”, w trakcie których lekarze różnych specjalności udzielają bezpłatnych porad medycznych.

Trudna sytuacja bytowa i rodzące się w jej wyniku inne problemy są m.in. konsekwencją braku pracy. Problem ten dotyczy zdecydowanej większości społeczności romskiej w Polsce. Obok działań edukacyjnych, które w przyszłości mają pomóc Romom w znalezieniu zatrudnienia, w ramach *Programu* podejmowane są bezpośrednie działania umożliwiające im wejście na rynek pracy. W celu aktywizacji zawodowej społeczności romskiej w ramach *Programu* podjęto, we współpracy z powiatowymi urzędami pracy, szereg działań mających na celu utworzenie nowych miejsc pracy i zatrudnianie osób pochodzenia romskiego, dzięki subsydiowaniu ich miejsc pracy. Ważnym uzupełnieniem działań w tej dziedzinie są szkolenia podnoszące i zmieniające kwalifikacje zawodowe oraz poradnictwo zawodowe.

Jednym z czynników utrudniających integrację Romów, ale również hamujących wchodzenie Romów na rynek pracy, jest ich stereotypowy i zazwyczaj negatywny wizerunek rozpowszechniony wśród nie-romskiej większości. Stąd rodzi się potrzeba wspierania przedsięwzięć, które dostarczają opinii publicznej rzetelnej wiedzy na temat Romów, a równocześnie sprzyjają podtrzymywaniu tożsamości etnicznej Romów. Podejmowane w ramach *Programu* działania prezentują dorobek kultury romskiej za pośrednictwem zróżnicowanych form (dni kultury, koncertów, wystaw, plenerów, warsztatów itp.). Należy podkreślić, że współorganizatorami i najczęściej bezpośrednimi wykonawcami wspomnianych przedsięwzięć - są stowarzyszenia romskie, co jest o tyle istotne, że inicjatywy artystyczne i kulturalne adresowane są również do osób, które bardzo rzadko stykają z tym środowiskiem. Drugą grupę zadań stanowi wspieranie istniejących i pomoc w powstawaniu nowych zespołów muzycznych działających przy ośrodkach i centrach kultury oraz świetlicach szkolnych i środowiskowych. Ponadto, na rynku ukazują się publikacje i materiały edukacyjne skierowane zarówno do Romów, jak i nie-Romów. Krakowski oddział TVP S.A. kontynuuje realizację programu „Romski informator”. Program emitowany jest w języku romskim, z polskimi napisami.

Integrację społeczną wspomagają również zadania, które mają na celu zwiększanie współdziałania społeczności romskiej w społeczeństwie obywatelskim. Wzrost aktywności obywatelskiej Romów jest ściśle powiązany ze skutecznym rozwiązywaniem najważniejszych i najpilniejszych problemów tej społeczności. Na odnotowanie zasługuje systematyczne wsparcie istniejących w kilku województwach Centrów Porad Obywatelskich, a także pomoc w organizacji nowych placówek tego typu. Ważną rolę pełnią również spotkania konsultacyjne z udziałem społeczności romskiej, lokalnych władz, organizacji pozarządowych, straży gminnych i Policji. Na wyróżnienie zasługuje działalność Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie, w której strukturze utworzone zostało stanowisko koordynatora ds. związanych z realizacją *Programu*. Na terenach województwa małopolskiego zamieszkałych przez Romów podobne do wyżej wspomnianych działania podjęli komendanci komend powiatowych i miejskich Policji .

Łącznie, w latach 2002 - 2006 na działania prowadzone w ramach obu *Programów* przeznaczono środki budżetowe w wysokości prawie 22.000.000 PLN (około 5.500.000 EURO), co pozwoliło przeprowadzić wiele przedsięwzięć realizowanych głównie przez jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe (w tym organizacje romskie). Do

powyższej kwoty należy dodać środki przeznaczone na finansowanie zadań *Programu* przez jednostki samorządu terytorialnego, w wysokości około 20 % środków przekazywanych na ten cel z budżetu państwa. Do największych odbiorców pomocy finansowej należą województwa małopolskie, dolnośląskie, śląskie, podkarpackie, z czego województwo małopolskie otrzymuje prawie 30% całości środków.

Ponadto w oparciu o przepisy oświatowe jednostki samorządu terytorialnego, na których terenie szkoły organizują dodatkowe zadania dla uczniów pochodzenia romskiego, w tym zatrudniają asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających, otrzymują subwencję oświatową zwiększoną o 150 % w przeliczeniu na jednego ucznia.

5. Wspieranie przez organy władzy publicznej działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego.

Zasadnicze znaczenie dla realizacji tej zasady ma przepis art. 35 *Konstytucji*. Gwarantuje on obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów oraz tradycji własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Należy także zwrócić uwagę na nowe elementy, dotyczące wspierania przez organy władzy publicznej działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, wprowadzone przez ustawę *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Już w pierwszym zdaniu art. 1 ust. 1 ustawy mowa jest o tym, że „ustawa reguluje sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego”. Zasadnicze znaczenie ma jednak art. 18 ustawy. Nakłada on na organy władzy publicznej obowiązek podejmowania odpowiednich środków mających w celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Nowością w stosunku do wcześniej obowiązujących rozwiązań prawnych jest możliwość przekazywania - na zadania realizowane przez organizacje mniejszości lub instytucje kulturalne mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości - nie tylko dotacji celowych, ale także

podmiotowych. Wprowadzenie możliwości przekazywania dotacji podmiotowych jest realizacją postulatów zgłaszanych od lat przez mniejszości narodowe i etniczne.

Ustawa określa dziesięć grup zadań, na które mogą być przekazywane dotacje. Są to:

- 1) działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości;
- 2) inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości;
- 3) wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku;
- 4) wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości;
- 5) ochronę miejsc związanych z kulturą mniejszości;
- 6) działalność świetlicową;
- 7) prowadzenie bibliotek oraz dokumentacji życia kulturalnego i artystycznego mniejszości;
- 8) edukację dzieci i młodzieży realizowaną w różnych formach;
- 9) propagowanie wiedzy o mniejszościach;
- 10) inne programy mające na celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz programy wspierające integrację obywatelską mniejszości.

Wśród wymienionych zadań w szczególności należy zwrócić uwagę na możliwość przekazywania dotacji na inwestycje, mniejszości domagały się bowiem od lat uchwalenia takiego przepisu. Należy także wskazać, że na realizację wyżej wspomnianych grup zadań organizacje mniejszości oraz instytucje kulturalne mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości mogą otrzymywać dotacje podmiotowe.

Ustawa uwzględniła też specyfikę mniejszości i przewidziała, że dotacje dla nich, o ile są przyznawane z części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, mogą być udzielane z pominięciem otwartego konkursu ofert. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, którym obecnie jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, corocznie ogłasza zasady postępowania w sprawach dotyczących udzielania dotacji. Należy podkreślić, że przedstawiciele mniejszości uczestniczą w wypracowaniu tych

zasad (początkowo za pośrednictwem Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych, obecnie za pośrednictwem Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych).

W 2005 r. środki przekazane przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji na wspomniane dotacje wyniosły 5.900.000 PLN. Rok 2006 był pierwszym rokiem, w którym budżet państwa kształtowany był z uwzględnieniem przepisów ustawy. W związku z powyższym na dotacje przeznaczone na zadania związane z ochroną, zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości oraz z zachowaniem i rozwojem języka regionalnego w ustawie budżetowej na 2006 rok przewidziano kwotę 10.944.000 PLN. Zestawienie łącznych kwot przekazywanych poszczególnym mniejszościom z budżetu państwa obrazuje poniższa tabela. Należy zauważyć, że tabela ta nie uwzględnia środków, z których osoby należące do mniejszości korzystają na ogólnych zasadach (są to wyłącznie dodatkowe kwoty związane z podtrzymywaniem tożsamości kulturowej mniejszości lub ochroną języka).

**FINANSOWANIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI
POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JEZYKIEM REGIONALNYM W 2006 r.**

Mniejszość narodowa lub etniczna lub społeczność posługująca się językiem regionalnym	Finansowanie wydatków edukacyjnych			Dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego			Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce	SUMA
	Podręczniki	Subwencja oświatowa	Edukacyjne inne	Dotacje celowe	Dotacje celowe przeznaczone na inwestycje	Dotacje podmiotowe		
Białoruska	0	6.130.815	0	1.769.410,60 ⁷	0	72.316	-	7.972.541,60
Czeska	0	0	0	27.100	0	0	-	27.100
Karaimska	0	0	0	8.100	20.000	3.388	-	31.488
Litewska	397.000	1.262.593	0	579.131	743.000	22.781	-	3.004.505
Łemkowska	220.850	1.331.927	15.000	822.453 ⁸	195.448	22.573	-	2.608.251
Niemiecka	0	53.239.359	0	890.840	20.200	95.099	-	54.245.498
Ormiańska	0	0	0	85.980	0	10.899	-	96.879
Romska	0	8.780.681	0	830.610	24.328	33.711	5.992.669 ⁹	15.661.999
Rosyjska	0	0	0	0	0	0	-	0
Słowacka	46.656	1.272.629	5.000	370.000	300.000	55.902	-	2.050.187
Tatarska	0	0	0	216.500	293.237	25.410	-	535.147
Ukraińska	364.105	9.985.497	0	1.422.400 ¹⁰	329.897	77.246	-	12.179.145
Żydowska	0	296.491	0	1.868.700 ¹¹	466.000	12.659	-	2.643.850
Język kaszubski	0	13.417.793	0	419.350 ¹²	0	68.016	-	13.905.159
SUMA	1.028.611	95.717.785	20.000	9.310.574,60	2.392.110	500.000	5.992.669	114.961.749,60

⁷ W tym 350.000 przyznane na audycje radiowe „Radia Racja” nadawane w języku białoruskim dla mniejszości białoruskiej w Polsce.

⁸ W tym 25.000 przyznane z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

⁹ W tym 5.000.000 pochodzące z rezerwy celowej budżetu Państwa *Pomoc dla społeczności romskiej*, 283.000 przyznane z budżetu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz 709.669 przyznane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej.

¹⁰ W tym 25.000 przyznane z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

¹¹ W tym 925.700 przyznane z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

¹² W tym 220.000 przyznane na działalność rozgłośni radiowej „Radio Kaszëbë” (Dotacja celowa-media).

Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność kaszubska korzystają ze zwiększonej, w stosunku do ogółu szkół, subwencji oświatowej. Kwota ta w roku 2006 wyniosła ogółem 95.717.785 PLN.

Ponadto, organizacje mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym mogą korzystać z dotacji przyznawanych organizacjom pozarządowym w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. Jest to fundusz powołany celem pobudzenia i wzmocnienia inicjatyw obywatelskich realizowanych z udziałem organizacji pozarządowych. W 2006 r. na zadania służące mniejszościom narodowym i etnicznym przekazano z FIO kwotę 184.468, 92 PLN. Organizacje mniejszości narodowych i etnicznych są również beneficjentami Programu Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL oraz Działania 1.5 Sektorowego programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich (w ramach przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu).

Należy wskazać, że powyższe dane obejmują jedynie środki przekazywane z budżetu państwa, nie obejmują natomiast środków wydatkowanych przez jednostki samorządu terytorialnego.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że odrębny przepis ustawy określa, że środkami mającymi na celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, mogą być również środki przekazywane z budżetu jednostek samorządu terytorialnego.

6. Zakaz działań lub praktyk mających na celu asymilację osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych wbrew ich woli.

Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, „zabrania się stosowania środków mających na celu asymilację osób należących do mniejszości, jeżeli środki te są stosowane wbrew ich woli”.

Zakaz działań mających na celu asymilację mniejszości narodowych zapisany także został w *Traktacie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 17). Art. 15 *Traktatu* zawiera zapewnienie, że strony „powstrzymają się od jakichkolwiek działań mogących doprowadzić do asymilacji członków mniejszości narodowej wbrew ich woli”.

7. *Umacnianie ducha tolerancji oraz dialogu międzykulturowego i podejmowanie środków w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami niezależnie od ich tożsamości narodowej, etnicznej lub językowej.*

Art. 13 *Konstytucji* zawiera zakaz istnienia organizacji, których program lub działalność zakłada lub odwołuje się do nienawiści narodowościowej, a artykuły 119 i 257 *Kodeksu karnego* przewidują sankcje za stosowanie przemocy, groźby bezprawnej bądź znieważanie osób z powodu ich przynależności narodowej.

Natomiast przepis art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje, że organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu umacniania dialogu międzykulturowego.

Należy także zwrócić uwagę na liczne działania podejmowane w celu umacniania tolerancji i dialogu międzykulturowego. Działania te związane są m.in. ze Światową Konferencją Przeciwko Rasizmowi. W celu realizacji zobowiązań wynikających z Programu Działań przyjętego podczas tej konferencji, w dniu 18 maja 2004 r. Rada Ministrów przyjęła *Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji*. Program realizowany jest w latach 2004 – 2009, z możliwością kontynuacji, przez właściwych ministrów, centralne organy administracji rządowej, centralne instytucje publiczne, Rzecznika Praw Obywatelskich, nadawców publicznych oraz przez organy administracji rządowej w województwach, w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi. Zadaniem *Krajowego Programu* jest realizacja działań mających na celu zwalczanie ksenofobii i rasizmu, w tym antysemityzmu oraz wykształcenie w społeczeństwie polskim szeroko pojętej kultury tolerancji. Działania realizowane są w sferze badawczej i statystycznej, edukacji, kultury, zdrowia, środków społecznego przekazu, zatrudnienia oraz sytuacji społecznej uchodźców, członków mniejszości narodowych i etnicznych, migrantów oraz innych osób, które mogą być obiektem dyskryminacji z przyczyn etnicznych bądź rasowych.

W okresie od sierpnia 2003 r. do listopada 2004 r. Polska zrealizowała także Projekt PHARE PL 2002/000-605-01-02 *Wzmacnianie polityki antydyskryminacyjnej*, który powstał w ramach tzw. umowy bliźniaczej (twinningu), zawartej między Pełnomocnikiem Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, a austriackim partnerem – Instytutem Praw Człowieka im. Ludwiga Boltzmanna.

W ramach *Wspólnotowego Programu Działań na rzecz Zwalczenia Dyskryminacji 2001 – 2006* zrealizowane zostały trzy projekty.

- *Wdrożenie wspólnotowego prawa antydyskryminacyjnego w Polsce*, w ramach którego przeprowadzono szkolenia dla sędziów, adwokatów oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych, a także opublikowano i rozpowszechniono dwa poradniki: *Przeciwdziałanie dyskryminacji w Polsce – jak bronić swoich praw* oraz *Przeciwdziałanie dyskryminacji w Polsce – aspekty prawne i instytucjonalne*.

- *Kształtowanie postaw tolerancji wobec różnorodności*, na który składały się m. in. konkurs dla studentów szkół plastycznych na plakat antydyskryminacyjny, wystawa pokonkursowa, druk zwycięskich plakatów oraz opracowanie i szeroka dystrybucja tzw. ulotek pierwszego kontaktu dla pracowników i pracodawców a także pięć warsztatów antydyskryminacyjnych.

- *Euroequality – promocja instytucji antydyskryminacyjnych 2004-2006*, który realizowany był wspólnie z Hiszpanią (koordynator), Belgią, Finlandią, Irlandią i Bułgarią. Celem projektu było wzmocnienie strukturalno-organizacyjne instytucji rządowych oraz pozarządowych zajmujących się przeciwdziałaniem dyskryminacji z przyczyn rasy i pochodzenia etnicznego poprzez intensyfikację współpracy pomiędzy ww. państwami w zakresie m. in. opracowania instytucjonalnego modelu przeciwdziałania dyskryminacji oraz wypracowania mechanizmów współpracy instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem dyskryminacji z partnerami społecznymi. Polska uczestniczyła także w społecznej kampanii *Za różnorodnością. Przeciwno dyskryminacji*, której celem jest podniesienie świadomości i zwiększenie wiedzy polskiego społeczeństwa na temat różnych form dyskryminacji. Koordynatorem tej kampanii był Rzecznik ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn.

8. *Podjęcie odpowiednich środków chroniących osoby, które mogą być obiektem zastraszania bądź też aktów dyskryminacji, wrogości lub przemocy będących skutkiem ich tożsamości narodowej, etnicznej i językowej.*

Regulacje dotyczące zakazu dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny zostały zawarte w art. 13 *Konstytucji* oraz w *Kodeksie karnym*. Polski *Kodeks karny* (kk) w szeregu przepisów przewiduje penalizację działań polegających na dyskryminacji z jakichkolwiek przyczyn.

O penalizacji przemocy z przyczyn narodowościowych, etnicznych, rasowych, politycznych, wyznaniowych i światopoglądowych mowa jest w art. 118 kk. Przepis § 1 tego artykułu stanowi, że karą pozbawienia wolności zagrożone są: dopuszczenie się zabójstwa lub

spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, u podstaw których leży chęć wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub grupy o określonym światopoglądzie. Z kolei przepis § 2 art. 118 kk przewiduje penalizację działań polegających na: stwarzaniu dla osób należących do grup wymienionych w § 1 warunków życia grożących ich biologicznym wyniszczeniem, stosowaniu środków mających służyć wstrzymaniu urodzeń w obrębie grupy lub przymusowym odbieraniu dzieci osobom do nich należącym w celu wyniszczenia w całości lub w części wyżej wymienionej grupy. Należy podkreślić, że w przypadku czynów określonych w § 1 i 2 karane jest również samo przygotowanie do tego przestępstwa.

Natomiast zgodnie z przepisem art. 119 kk zabronione jest stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości.

Przestępstwem, określonym w art. 256 kk, jest również publiczne propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Przestępstwo to jest zagrożone karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Z kolei przepis art. 257 kk przewiduje penalizację publicznego znieważania grupy ludności albo poszczególnych osób z powodu ich przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej, albo z powodu ich bezwyznaniowości lub naruszania z takich powodów nietykalności cielesnej innych osób. Przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności do trzech lat.

Ponadto wskazać należy na zorganizowanie licznych szkoleń służących podniesieniu świadomości funkcjonariuszy publicznych w zakresie zwalczania dyskryminacji na tle etnicznym. Dotyczy to m.in. działań podjętych przez Centralny Zarząd Służby Więziennej, mających na celu uczulenie funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa na zagrożenia dotyczące likwidacji wszelkich form nietolerancji. W 2004 r. na kursie przygotowawczym oraz we wszystkich typach szkół Służby Więziennej, do ramowych i szczegółowych programów nauczania wprowadzono tematykę dotyczącą handlu ludźmi, przeciwdziałania dyskryminacji rasowej i etnicznej, zwalczania i przeciwdziałania antysemityzmowi, ksenofobii i nietolerancji. Problematyka ta została również włączona do programów corocznie odbywających się szkoleń funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa odpowiedzialnych za załatwianie skarg, próśb i wniosków osób przebywających w jednostkach penitencjarnych.

W 2004 r. wypracowano standard metodyczny i materiał dydaktyczny dla szkolenia przedstawicieli jednostek Policji. Na jego podstawie w 2005 r. w jednostkach terenowych Policji przeprowadzono szkolenia dla ponad 60 tys. policjantów. Ich celem było uwrażliwienie policjantów na kwestie różnorodności, uświadomienie im faktu istnienia dyskryminacji i możliwości/konieczności zapobiegania, reagowania, przeciwdziałania jej występowaniu, dostarczenie wiedzy prawnej na temat dyskryminacji.

W 2004 r. Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało *Opracowanie dotyczące zwalczania dyskryminacji rasowej*, zawierające omówienie regulacji międzynarodowych i orzecznictwa instytucji międzynarodowych w tym zakresie, jak również opis praktycznej współpracy między Policją i Prokuraturą wybranych państw, mającej na celu zlikwidowanie przestępstw o podłożu rasistowskim. Opracowanie to prezentuje praktyczne rozwiązania i dobre praktyki wypracowane w innych państwach i służyć ma pobudzeniu dyskusji nad potrzebą i możliwością wypracowania podobnych mechanizmów w Polsce. Zostało ono rozpowszechnione w prokuraturach i sądach powszechnych okręgowych i apelacyjnych, jak również przekazane Prokuraturze Krajowej, Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendzie Głównej Policji i Pełnomocnikom Komendantów Wojewódzkich Policji ds. Ochrony Praw Człowieka.

Ochrona przed rasizmem, ksenofobią, antysemityzmem i związaną z nimi nietolerancją przyjęła również wymiar instytucjonalny. W 2003 r. w Biurze Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Krajowej wyznaczono prokuratora do realizacji zadań związanych z koordynowaniem działań karno-prawnych i pozakarnych prokuratury dotyczących naruszenia wolności, nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych i wyznaniowych. Do kompetencji osoby zajmującej to stanowisko należy upowszechnianie informacji statystycznych dotyczących wyników postępowań i orzeczeń sądowych z zakresu przestępstw popełnianych na tle rasowym i etnicznym.

W celu intensyfikacji działań na rzecz przeciwdziałania rasizmowi, ksenofobii i dyskryminacji na tle etnicznym w 2004 r. w strukturze MSWiA utworzono Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii.

W 2004 r. w Komendzie Głównej Policji, we wszystkich 16 Komendach Wojewódzkich Policji, w Komendzie Stołecznej Policji oraz we wszystkich Szkołach Policji zostali ustanowieni Pełnomocnicy ds. Ochrony Praw Człowieka. Ich zadaniem jest monitorowanie realizacji zaleceń organizacji stojących na straży praw człowieka w zakresie przestrzegania tych praw przez Policję. Do zadań Pełnomocników należy m.in. gromadzenie

informacji o dobrych praktykach w zakresie ochrony praw człowieka i ofiar przestępstw oraz ich upowszechnianie wśród policjantów, monitorowanie zjawiska dyskryminacji rasowej - w tym antysemityzmu i ksenofobii – a także działań podejmowanych przez Policję na rzecz współpracy z mniejszościami narodowymi i etnicznymi, przeciwdziałanie handlowi ludźmi i przemocy domowej, ponadto do ich kompetencji należy inicjowanie działań kontrolnych i sprawdzających w odniesieniu do przestrzegania praw człowieka oraz działań zmierzających do podniesienia wiedzy i umiejętności funkcjonariuszy Policji w zakresie przestrzegania praw człowieka, jak również współpraca z pozaresortowymi instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką ochrony praw człowieka. Pełnomocnicy Komendantów ds. Ochrony Praw Człowieka inicjują działania, mające na celu właściwe ściganie i karanie przestępstw popełnianych na tle etnicznym, a także koordynują szkolenia dla funkcjonariuszy Policji dotyczące zapobiegania dyskryminacji.

W celu eliminacji treści rasistowskich i ksenofobicznych rozpowszechnianych przy wykorzystaniu Internetu, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji nawiązało współpracę z Zespołem NIFC (National Initiative for Children) Hotline Polska, działającym przy Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej. Jednym z zadań Zespołu jest reagowanie na nielegalne treści w Internecie, propagujące ustrój faszystowski lub totalitarny, rasizm, dyskryminację etniczną, ksenofobię i antysemityzm.

W 2005 r. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zawarł porozumienie ze Związkiem Biur Porad Obywatelskich – organizacją pożytku publicznego mającą blisko 30 oddziałów na terenie całej Polski – w sprawie świadczenia poradnictwa obywatelskiego dla osób indywidualnych, które są ofiarami dyskryminacji z przyczyn rasy i pochodzenia etnicznego.

Z dniem 24 października 2006 r. Polska przystąpiła do „*Programu Stosowania Prawa na rzecz Zwalczenia Przestępstw z Nienawiści*”, realizowanego przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE. *Program* dotyczy szkolenia funkcjonariuszy Policji w zakresie różnych aspektów przestępstw z nienawiści oraz zakłada wypracowanie strategii zwalczania tych przestępstw i opracowanie skutecznego systemu gromadzenia i rozpowszechniania danych na ich temat.

9. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do posiadania własnych drukowanych środków przekazu.*

Zgodnie z przepisami art. 18 ust. 2 pkt 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, a środkami tymi mogą być w szczególności dotacje celowe lub podmiotowe na wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku.

W związku ze zmianami organizacyjnymi, będącymi wynikiem wprowadzenia ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, kompetencje ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie dotowania zadań związanych z kulturą mniejszości narodowych i etnicznych przejął minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, którym obecnie jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Podobnie jak wcześniej Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, także Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji stara się, aby każda z mniejszości narodowych i etnicznych mogła korzystać przynajmniej z jednego własnego czasopisma (w języku ojczystym lub polskim, przy czym preferowane są pisma w języku ojczystym). Koszty wydawnicze pokrywane są wówczas prawie w całości z budżetu państwa.

Niektóre mniejszości wydają więcej niż jedno czasopismo. Liczba czasopism mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest stabilna, z niewielką tendencją wzrostową. Tytuły najważniejszych czasopism zostały wymienione w części I pkt 5 raportu, przy charakterystyce poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

Prawie wszystkie czasopisma mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym dotowane są z budżetu państwa przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. W roku 2006 wydawnictw tych było 27. Ogólna kwota w budżecie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, przeznaczona na ich ukazywanie się wyniosła w 2006 r. 3.175.476 PLN (ok. 802.000 EURO).

10. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do otrzymywania i przekazywania informacji i idei w swoim języku ojczystym bez ingerencji władz publicznych. Zapewnienie im dostępu do publicznych środków przekazu.

Pierwszym ważnym krokiem w tworzeniu ram prawnych dla dostępu mniejszości do mediów elektronicznych było uchwalenie ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* (Dz.U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34, z późn. zm.). W interesującym, z punktu widzenia niniejszego raportu zakresie, ustawa ta została znowelizowana ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, a wprowadzone zmiany polegały na wzmocnieniu przepisów dotyczących obecności audycji dla mniejszości w mediach oraz dodaniu przepisu dotyczącego udziału przedstawicieli mniejszości w radach programowych publicznej telewizji. W konsekwencji w ustawie *o radiofonii i telewizji* zapisano, że do zadań publicznej radiofonii i telewizji należy m.in.: uwzględnianie potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowanie programów informacyjnych w językach mniejszości oraz języku regionalnym. Ponadto, ustawa przewiduje obecnie, że powołując rady programowe oddziałów publicznego radia i telewizji emitujących programy w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym, dyrektorzy oddziałów uwzględnią kandydatów zgłaszanych przez organizacje społeczne tych mniejszości oraz społeczności.

Rady programowe działające w mediach publicznych, zgodnie z ustawą *o radiofonii i telewizji* powoływane są na kadencję trwającą 4 lata. Kadencja rad programowych oddziałów terenowych TVP S.A. i rozgłośni regionalnych Polskiego Radia upłyne w marcu 2008 r. W roku 2007 Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji powołała składy rad programowych tylko w czterech oddziałach TVP S.A. (w Gorzowie Wielkopolskim, Olsztynie, Opolu i Kielcach) i w Regionalnej Rozgłośni Polskiego Radia w Warszawie – Radio dla Ciebie S.A. Powołane zostały też rady programowe działające w spółce TVP S.A. (Rada Programowa TVP S.A. i Rada Programowa TV Polonia) oraz Rada Programowa działająca w Spółce Polskie Radio S.A. Osoby związane z organizacjami mniejszości narodowych i etnicznych zostały powołane do następujących rad programowych: Radio Białystok S.A., Radio Koszalin S.A., Radio Kraków S.A., Radio Rzeszów S.A., Radio Wrocław S.A., OTVP Opole. Są to osoby reprezentujące: Wspólnotę Litwinów w Polsce, Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Polsce, Związek Ukraińców w Polsce, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce, Stowarzyszenie Łemków, Związek Karaimów Polskich i Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim.

Warto także zauważyć, że wolność otrzymywania i przekazywania informacji w języku mniejszości narodowych i etnicznych wynika z przepisu art. 54 *Konstytucji*, dotyczącego wolności słowa i prasy. Należy także zwrócić uwagę, że prawo do rozpowszechniania i wymiany informacji w języku ojczystym zawarte zostało w traktatach, które Polska podpisała

z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białorusi oraz Republiką Litewską.

11. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do posiadania własnych, niepublicznych rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych.

Obecnie z możliwości emisji audycji radiowych adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym korzysta trzech niepublicznych nadawców radiowych (*Białoruskie Radio „Racja”, Radio „Kaszëbë” i Radio „Vanessa”*).

Białoruskie Radio „Racja” jest niepubliczną stacją radiową nadającą z Białegostoku program w języku białoruskim. Swoje audycje stacja kieruje do mniejszości białoruskiej w Polsce oraz do obywateli Republiki Białorusi. Na antenie dominują informacje, publicystyka, audycje o charakterze społeczno-kulturalnym oraz muzyka. Stacja nadawała swój program w latach 1999 – 2002. W 2002 r. radio zawiesiło emisję z przyczyn finansowych. Ponownie nadawanie audycji rozpoczęto w lutym 2006 r. Działalność radia jest wspierana ze środków budżetu państwa. Audycje *Radia „Racja”* można odbierać w Białymstoku i okolicach oraz przez internet. Stacja ubiega się też o częstotliwości umożliwiające jej odbiór na terenach południowo-wschodnich województwa podlaskiego.

Radio „Kaszëbë” jest niepubliczną stacją radiową nadającą swój program z Władysławowa (województwo pomorskie). Radio nadaje audycje od grudnia 2004 r. Blisko 40 % czasu antenowego zajmują audycje emitowane w języku kaszubskim. Program radia ma charakter uniwersalny, dominują audycje o charakterze informacyjnym, publicystycznym, kulturalnym, rozrywkowym i edukacyjnym. Większość audycji rozgłośnia poświęca szeroko pojętej tematyce lokalnej. Ponadto na antenie *Radia „Kaszëbë”* prezentowana jest twórczość muzyczna wykonywana w języku kaszubskim. Właściciele radia chcą stopniowo zwiększać udział audycji i muzyki wykonywanej w języku kaszubskim. Audycje *Radia „Kaszëbë”* można obecnie odbierać na północy i w centrum województwa pomorskiego oraz przez internet. Stacja ubiega się o częstotliwości umożliwiające jej odbiór na terenach południowych województwa. Działalność radia jest wspierana ze środków Rządu Rzeczypospolitej Polskiej.

Ponadto na antenie prywatnego *Radia „Vanessa”* nadającego program z Raciborza (województwo śląskie) ukazują się dwie audycje skierowane do mniejszości niemieckiej.

Audycje te realizują osoby związane z Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym Niemców Województwa Śląskiego. Autorzy audycji wnoszą *Radiu „Vanessa”* opłatę za ich emisję. Pierwsza z audycji to nadawany od 1997 r. raz w tygodniu 55 minutowy program - *Die deutsche stimme aus Ratibor*. Audycja skierowana jest do starszej generacji słuchaczy. Program zawiera reportaże z życia mniejszości niemieckiej, wiadomości lokalne, życzenia i muzykę. Druga z audycji to 15 minutowy magazyn skierowany do młodzieży – *Mittendrin*. Audycja zajmuje się aktualnymi sprawami z życia młodzieży należącej do mniejszości. Obie audycje dostępne są również, w poszerzonym zakresie, w internecie. Audycje są odbierane w Raciborzu i w jego okolicach. W roku 2007 z budżetu państwa wspierane będzie przygotowanie i produkcja obu wspomnianych audycji.

12. *Podjęcie stosownych środków w celu ułatwienia osobom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym dostępu do środków przekazu.*

Programy o i dla mniejszości narodowych i etnicznych są stale obecne w telewizji i radiofonii publicznej.

a) Telewizja Polska S.A.

Telewizja Polska SA nadawała w 2005¹³ r. audycje uwzględniające potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych w programie TVP 3 Regionalna (redagowanym w Warszawie, a następnie dosyłanym satelitarnie do każdego z oddziałów terenowych) oraz w programach pasm rozłączonych TVP 3 Regionalna. Audycje takie nie były w roku 2005 nadawane w Programie 1 i Programie 2 TVP.

W 2005 r. audycje te zajęły w TVP 3 Regionalna łącznie 267,9 godz., tj. 0,2% rocznego czasu emisji programów, z czego 198,4 godz. przeznaczono na ukazujący się w programie wspólnym magazyn *Telenowyny* poświęcony sprawom mniejszości ukraińskiej. Audycje uwzględniające potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych były także obecne w programach 6 oddziałów terenowych nadawanych w pasmach rozłączonych TVP 3 Regionalna. Łącznie ich czas emisji wynosił 69,5 godz., co stanowiło 0,06% rocznego czasu emisji programów. Liczbę godzin i udział audycji w językach mniejszości nadawanych w 16 odmianach programu TVP 3 Regionalna zawiera zamieszczona poniżej tabela.

¹³ Dane dotyczące 2006 r. nie są jeszcze dostępne.

Oddziały terenowe TVP S.A.	Audycje w języku narodowym	
	godz.	%
OTV Białystok	45,6	0,7%
OTV Bydgoszcz	12,4	0,2%
OTV Gdańsk	12,4	0,2%
OTV Gorzów Wielkopolski	12,4	0,2%
OTV Katowice	15,9	0,2%
OTV Kielce	12,4	0,2%
OTV Kraków	12,4	0,2%
OTV Lublin	12,4	0,2%
OTV Łódź	12,4	0,2%
OTV Olsztyn	23,8	0,3%
OTV Opole	27,6	0,4%
OTV Poznań	12,4	0,2%
OTV Rzeszów	12,9	0,2%
OTV Szczecin	12,4	0,2%
OTV Warszawa	12,4	0,2%
OTV Wrocław	18,1	0,3%

Jak wynika z zamieszczonych powyżej danych, audycje skierowane do mniejszości narodowych i etnicznych, poza wspomnianym już magazynem *Telenowyny*, przygotowywano i emitowano w programach następujących oddziałów TVP SA: OTV w Białymstoku (33,2 godz., co stanowi 0,5% rocznego czasu emisji tej odmiany programu TVP 3 Regionalna), OTV w Katowicach (3,5 godz., 0,05%), OTV w Olsztynie (11,4 godz., 0,2%), OTV w Opolu (15,2 godz., 0,2%), OTV w Rzeszowie (0,5 godz., 0,01%) oraz OTV we Wrocławiu (5,7 godz., 0,08%)¹⁴.

W programie oddziału terenowego w Białymstoku obecne były audycje adresowane do następujących mniejszości: białoruskiej (*Tydzień Białoruski* – w języku białoruskim), ukraińskiej (*Przegląd Ukraiński* – w języku ukraińskim), litewskiej (*Panorama Litewska* – w języku litewskim), romskiej (*My Romowie* – w języku romskim), rosyjskiej (*Rosyjski Głos* – w języku rosyjskim), tatarskiej (*Podlaski Orient* – w języku polskim). W programie

¹⁴ Dane dotyczą jedynie programów przygotowywanych w poszczególnych ośrodkach i w przeciwieństwie do danych zamieszczonych w tabeli nie obejmują *Telenowyn*.

oddziałów terenowych w Katowicach i Opolu ukazywał się cykl audycji *Schlesien Journal*, a w programie oddziału w Olsztynie – *Więści ukraińskie*.

W programie oddziału terenowego w Gdańsku emitowano w 2005 r. przygotowywany w języku kaszubskim magazyn *Rodno zemia*, poświęcony problemom Kaszubów zamieszkujących tereny Pomorza. Czas nadawania tej audycji wynosił w 2005 r. 41,6 godz. (0,6%).

b) Radio publiczne¹⁵

W 2005 r., podobnie jak w latach poprzednich, audycje adresowane do mniejszości narodowych i etnicznych były obecne w programach większości rozgłośni regionalnych radia publicznego. Nie nadawano ich natomiast w ogólnopolskich programach Polskiego Radia oraz w programach miejskich rozpowszechnianych przez rozgłośnie regionalne.

Rozgłośnie regionalne wyemitowały w 2005 r. ogółem 985 godzin audycji uwzględniających potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych, co stanowiło 0,7% rocznego czasu nadawania. Większość audycji nadawano w językach narodowych tych mniejszości (726 godz., tj. 0,5%). Pozostałe audycje poświęcone mniejszościom (259 godz., tj. 0,2%) były nadawane w języku polskim. Szczegółowe dane dotyczące poszczególnych rozgłośni przedstawia poniższa tabela.

¹⁵ Dane dotyczące 2006 r. nie są jeszcze dostępne.

Rozgłośnie regionalne	Audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych nadawane w językach tych mniejszości		Audycje o mniejszościach narodowych i etnicznych nadawane w języku polskim		Ogółem	
	Godz.	%	Godz.	%	Godz.	%
Białystok	286	3,3%	9	0,1%	295	3,4%
Bydgoszcz	0	0,0%	10	0,1%	10	0,1%
Gdańsk	92	1,1%	32	0,4%	124	1,4%
Katowice	24	0,3%	23	0,3%	46	0,5%
Kielce	13	0,1%	0	0,0%	13	0,1%
Koszalin	34	0,4%	13	0,2%	47	0,5%
Kraków	23	0,3%	67	0,8%	90	1,0%
Lublin	0	0,0%	17	0,2%	17	0,2%
Łódź	0	0,0%	10	0,1%	10	0,1%
Olsztyn	50	0,6%	39	0,4%	89	1,0%
Opole	115	1,3%	26	0,3%	141	1,6%
Poznań	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Rzeszów	54	0,6%	0	0,0%	54	0,6%
Szczecin	26	0,3%	0	0,0%	26	0,3%
W-wa RDC	0	0,0%	1	0,0%	1	0,0%
Wrocław	10	0,1%	10	0,1%	20	0,2%
Zielona Góra	0	0,0%	2	0,0%	2	0,0%
SUMA	726	0,5%	259	0,2%	985	0,7%

Jak wynika z powyższych danych, audycje w językach mniejszości narodowych i etnicznych nadawane były w 11 rozgłośniach. W 2005 r. najwięcej audycji w językach narodowych mniejszości adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych wyemitowała, tak jak w latach poprzednich, rozgłośnia w Białymstoku (286 godz.), w której nadawano audycje w językach białoruskim, ukraińskim i litewskim. Najmniej audycji w językach narodowych nadano w programie Radia Wrocław (10 godz. w językach ukraińskim i łemkowskim). Język ukraiński obecny był także na antenach rozgłośni w Rzeszowie, Olsztynie, Krakowie i Koszalinie. Audycje w języku niemieckim nadawane były w rozgłośniach opolskiej, katowickiej i olsztyńskiej. Audycje o mniejszościach narodowych i etnicznych tworzone wyłącznie w języku polskim nadawano w rozgłośniach: w Zielonej Górze, Warszawie, Łodzi, Lublinie i Bydgoszczy.

W roku 2005 tak jak w latach ubiegłych, w programach Radia Gdańsk i Radia Koszalin obecne były również audycje w języku regionalnym.

Podobnie jak w latach poprzednich w 2005 r. duży wysiłek programowy dotyczący emisji audycji uwzględniających potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych podjęła rozgłośnia w Olsztynie - prawie trzy razy więcej tego rodzaju audycji niż w programie regionalnym (50 godzin rocznie) zawierał program emitowany przez dodatkowy nadajnik w Miłkach (135 godzin rocznie).

c) Finansowanie audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym ze środków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji dokonując podziału wpływów abonamentowych uwzględnia potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych. Uchwałą Nr 300/2005 z dnia 30 czerwca 2005 r. Rada przyjęła zasady podziału środków z rachunku bankowego KRRiT, obejmujące wpływy abonamentowe oraz wpływy pozaabonamentowe, na spółki radiofonii i telewizji publicznej na lata 2006-2007. Zgodnie z pkt 25 załącznika do wyżej wymienionej uchwały, w ramach środków na pokrycie kosztów w programach regionalnych, na podstawie założeń finansowo-programowych zarządów spółek regionalnej radiofonii, wyodrębnia się kwoty środków na finansowanie kosztów audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych, podając jednocześnie łączną prognozowaną liczbę godzin tych audycji w następnym roku. W związku z powyższym Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji w uchwale z dnia 30 czerwca 2005 r. wyodrębniła w ramach środków na pokrycie kosztów w programach regionalnych, środki na koszty audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych, w kwocie łącznej 1.652.000 PLN, z tego:

- 1) Radio Białystok S.A. 770 tys. PLN (na 295 godzin)
- 2) Radio Gdańsk S.A. 235 tys. PLN (na 131 godzin)
- 3) Radio Katowice S.A. 53 tys. PLN (na 46 godzin)
- 4) Radio Kielce S.A. 17 tys. PLN (na 13 godzin)
- 5) Radio Koszalin S.A. 64 tys. PLN (na 65 godzin)
- 6) Radio Kraków S.A. 52 tys. PLN (na 80 godzin)
- 7) Radio Lublin S.A. 14 tys. PLN (na 44 godziny)
- 8) Radio Olsztyn S.A. 70 tys. PLN (na 50 godzin)
- 9) Radio Opole S.A. 200 tys. PLN (na 144 godziny)
- 10) Radio Rzeszów S.A. 116 tys. PLN (na 54 godziny)
- 11) Radio Szczecin S.A. 30 tys. PLN (na 26 godzin)
- 12) Radio Wrocław S.A. 31 tys. PLN (na 20 godzin)

Również na 2007 rok Krajowa Rada wyodrębniła w ramach środków na pokrycie kosztów audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych, w kwocie łącznej 1.463.000 PLN (uchwałą z dnia 29 czerwca 2006 r.), z tego:

- 1) Radio Białystok S.A. 560 tys. PLN (na 286 godzin)
- 2) Radio Gdańsk S.A. 249 tys. PLN (na 130 godzin)
- 3) Radio Katowice S.A. 87 tys. PLN (na 48 godzin)
- 4) Radio Kielce S.A. 16 tys. PLN (na 13 godzin)
- 5) Radio Koszalin S.A. 80 tys. PLN (na 81 godzin)
- 6) Radio Kraków S.A. 52 tys. PLN (na 80 godzin)
- 7) Radio Lublin S.A. 16 tys. PLN (na 50 godzin)
- 8) Radio Olsztyn S.A. 46 tys. PLN (na 50 godzin)
- 9) Radio Opole S.A. 208 tys. PLN (na 145 godzin)
- 10) Radio Rzeszów S.A. 116 tys. PLN (na 54 godziny)
- 11) Radio Szczecin S.A. 14 tys. PLN (na 12 godzin)
- 12) Radio Wrocław S.A. 19 tys. PLN (na 20 godzin)

13. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji, języka ojczystego, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie.

Zgodnie z przepisem art. 27 *Konstytucji* językiem urzędowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest język polski. Jednocześnie jednak w *Konstytucji* zostało zapisane, że przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych. Z kolei przepis art. 35 *Konstytucji* zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka.

Zasady wyrażone w *Konstytucji* rozwija ustawa z dnia 7 października 1999 r. *o języku polskim* (Dz.U. Nr 90, poz. 999, z późn. zm.), której przepis art. 2 pkt 2 stanowi, że postanowienia ustawy nie naruszają praw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Jednocześnie przepis art. 8 ust. 1 i 2 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje, że osoby należące do mniejszości mają prawo do

swobodnego posługiwania się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznie oraz do rozpowszechniania i wymiany informacji w języku mniejszości.

Pozytywne odniesienia do używania języka mniejszości prywatnie i publicznie znajdują się w traktatach, zawartych przez Rzeczpospolitą Polską z: Republiką Federalną Niemiec, Czechą i Słowacką Republiką Federacyjną, Republiką Białorusi i Republiką Litewską.

14. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do używania języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracji.

Zasady dotyczące używania języka mniejszości przed urzędami zostały wprowadzone ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Zgodnie z art. 9 ustawy język mniejszości może być używany, jako język pomocniczy, przed organami gminy. Przy czym z uprawnienia tego mogą korzystać tylko mieszkańcy gmin, w których liczba mieszkańców należących do mniejszości jest nie mniejsza niż 20 % ogólnej liczby mieszkańców gminy i które zostały wpisane do Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy. Możliwość używania języka pomocniczego oznacza, że osoby należące do mniejszości mają prawo do zwracania się do organów gminy w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej (dopuszcza się wniesienie podania w języku pomocniczym) oraz uzyskiwania, na wyraźny wniosek, odpowiedzi także w języku pomocniczym, w formie pisemnej lub ustnej, przy czym procedura odwoławcza odbywa się wyłącznie w języku urzędowym.

Wpisu do rejestru dokonuje, prowadzący go minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, na podstawie wniosku rady gminy. Ustawa określa procedurę, która powinna zostać spełniona, by gmina została wpisana do rejestru. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił sposób prowadzenia rejestru oraz wzór wniosku o wpisanie do tego rejestru. Zgodnie z przepisem art. 10 ust. 5 ustawy, na odmowę dokonania przez Ministra wpisu do prowadzonego przez niego rejestru, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego. Ustawa przewiduje też, że wykreślenie gminy z rejestru może się odbyć wyłącznie na wniosek rady gminy.

Ustawa wprowadziła mechanizm, który ma zachęcać pracowników samorządowych do uczenia się języków pomocniczych i w efekcie zapewniać wysoką jakość obsługi osób należących do mniejszości w ich językach ojczystych. Zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy w

gminie wpisanej do rejestru pracownikom zatrudnionym w urzędzie gminy, w jednostkach pomocniczych gminy oraz w gminnych jednostkach i zakładach budżetowych może być przyznany dodatek z tytułu znajomości języka pomocniczego. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił wykaz dyplomów, zaświadczeń i certyfikatów potwierdzających znajomość języków mniejszości.

Urzędowy Rejestr Gmin, w których jest używany język pomocniczy zaczął funkcjonować z chwilą wpisania do niego pierwszej gminy, tj. w dniu 25 stycznia 2006 r. Pierwszą gminą wpisaną do tego rejestru była gmina Radłów w województwie opolskim, a językiem pomocniczym język niemiecki. Według stanu na koniec kwietnia 2007 r. rejestr obejmuje 17 gmin, w tym 15 z terenu województwa opolskiego, w których językiem pomocniczym jest język niemiecki, jedną z województwa podlaskiego, w której językiem pomocniczym jest język litewski oraz jedną z województwa pomorskiego, w której językiem pomocniczym jest język kaszubski. Pierwsze wnioski gmin o wpisanie do Urzędowego rejestru gmin wymagały uzupełnień i korekt, obecnie dzięki nabytym doświadczeniom większość składanych wniosków jest poprawna i wpis do omawianego rejestru nie zajmuje więcej niż około dwóch tygodni.

15. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do uzyskania w zrozumiałym dla nich języku informacji o przyczynach zatrzymania, o wszystkich wysuniętych oskarżeniach oraz do obrony w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza.

Art. 5 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (Dz.U. Nr 98 poz. 1070, z późn. zm.) uprawnia osoby nie władające w wystarczającym stopniu językiem polskim do występowania przed sądem w znanym sobie języku i do bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza.

Podobnie przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (kpk) (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.) przyznają oskarżonemu i innym osobom biorącym udział w postępowaniu, które nie władają językiem polskim, prawo do korzystania z pomocy tłumacza. I tak, zgodnie z przepisem art. 204 kpk, należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania osoby niewładającej językiem polskim. To samo dotyczy sytuacji, gdy istnieje potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania się oskarżonego z treścią przeprowadzonego dowodu.

Z kolei stosownie do art. 72 kpc, oskarżonemu, który nie włada językiem polskim, doręcza się wraz z tłumaczeniem postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie.

Również *Kodeks postępowania cywilnego* (kpc) określa, w jakich okolicznościach sąd może powołać tłumacza. Zgodnie z art. 265 par. 1 kpc, może to dotyczyć przesłuchania świadka nie władającego dostatecznie językiem polskim, a stosownie do art. 256 kpc - sytuacji, gdy zachodzi konieczność przetłumaczenia dokumentu sporządzonego w języku obcym

16. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do używania nazwiska i imion w języku ojczystym oraz do ich oficjalnego uznania zgodnie z trybem przyjętym w ustawodawstwie.

Art. 7 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* jednoznacznie przesądził, że osoby należące do mniejszości mają prawo do używania i pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości, w szczególności do rejestracji w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu imiona i nazwiska osób należących do mniejszości zapisane w alfabecie innym niż alfabet łaciński podlegają transliteracji. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił sposób transliteracji, w taki sposób, aby uwzględnione zostały zasady pisowni języka mniejszości.

Prawo do używania imion i nazwisk w brzmieniu języka mniejszości narodowej jest także zagwarantowane w traktatach o przyjaźni i dobrosąsiedzkich stosunkach z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białorusi oraz Republiką Litewską.

17. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do umieszczenia w języku ojczystym znaków, napisów i innych informacji o charakterze prywatnym w sposób widoczny dla osób postronnych.

Zgodnie z art. 8 pkt 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* osoby należące do mniejszości mają prawo do zamieszczania w języku mniejszości informacji o charakterze prywatnym.

18. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do umieszczania w języku ojczystym tradycyjnych nazw lokalnych, nazw ulic i innych oznakowań topograficznych o charakterze publicznym.

Zasady używania nazw w językach mniejszości zostały wprowadzone ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy dodatkowe tradycyjne nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz nazwy ulic mogą być używane w językach mniejszości. Dodatkowe nazwy mogą być używane jedynie na obszarze gmin wpisanych do rejestru prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Wpisu do tego rejestru minister dokonuje na wniosek rady gminy. Przy czym dodatkowe nazwy mogą być wprowadzone na terenie całej gminy lub w poszczególnych miejscowościach. Nie mogą nawiązywać do nazw z okresu 1933-1945, nadanych przez władze Trzeciej Rzeszy Niemieckiej lub Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Po roku 1933 władze nazistowskie na masową skalę zmieniały nazwy miejscowości, podobną akcją – choć w mniejszym zakresie - przeprowadziły władze radzieckie po 1939 r. Intencją ustawodawcy było uniknięcie nawiązań do jednego lub drugiego totalitaryzmu.

Ustawa przesądza, że dodatkowe nazwy umieszczane są po nazwie w języku polskim i nie mogą być stosowane samodzielnie, a ustalenie dodatkowej nazwy w języku mniejszości następuje zgodnie z zasadami pisowni tego języka (w przepisie tym chodzi w szczególności o oddanie specyficznych dla języka mniejszości znaków diakrytycznych lub właściwego dla niego alfabetu).

Przepis art. 12 ust. 7 ustawy określa warunki, jakie muszą zostać spełnione, aby w języku mniejszości mogła zostać ustalona dodatkowa nazwa miejscowości lub obiektu fizjograficznego. Po pierwsze ustalenie takiej nazwy jest możliwe, jeżeli liczba mieszkańców gminy, należących do mniejszości, jest nie mniejsza niż 20 % ogólnej liczby mieszkańców tej gminy lub gdy za ustaleniem dodatkowej nazwy miejscowości w języku mniejszości opowiedziała się w trakcie konsultacji ponad połowa uczestniczących w nich mieszkańców.

Po drugie, wniosek rady gminy musi uzyskać pozytywną opinię Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych.

Zgodnie z art. 13 rada gminy przedstawia wniosek o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości na wniosek mieszkańców gminy należących do mniejszości lub z inicjatywy własnej. W przypadku wniosku dotyczącego nazwy miejscowości zamieszkaney, rada gminy jest obowiązana uprzednio przeprowadzić w tej sprawie konsultacje z mieszkańcami tej miejscowości. Wniosek przedstawiany jest ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych za pośrednictwem wojewody. Ustawa określa procedurę związaną z wpisaniem gminy do rejestru. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił wzory wniosków rady gminy: o wpisanie gminy do rejestru oraz o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości. W tym samym rozporządzeniu minister określił sposób prowadzenia rejestru oraz szczegółowy zakres informacji zawartych w tym rejestrze. Jednocześnie, zgodnie z przepisem art. 13 ust.9 ustawy, na odmowę dokonania przez Ministra wpisu do prowadzonego przez niego rejestru, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Infrastruktury wydał, w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji, rozporządzenie, w którym określił, że w przypadku gdy na znakach i tablicach występuje pojedyncza nazwa w języku polskim, wielkość liter, którymi zapisano dodatkową nazwę w języku mniejszości, powinna być taka sama jak wielkość liter, którymi zapisano nazwę w języku polskim. Natomiast w przypadku, gdy występuje tam więcej nazw w języku polskim, wielkość liter, którymi zapisano dodatkowe nazwy, powinna być o jedną czwartą mniejsza od wielkości liter, którymi zapisano nazwy w języku polskim. Dodatkowe nazwy są zapisywane literami alfabetu właściwego dla języka danej mniejszości, z uwzględnieniem znaków diakrytycznych.

Zgodnie z art. 15 ustawy koszty związane z wprowadzeniem i używaniem języka pomocniczego oraz koszty związane z wprowadzeniem dodatkowych nazw ponosi budżet gminy, z wyjątkiem kosztów związanych z wymianą tablic informacyjnych, wynikającą z ustalenia dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości, które to ponosi budżet państwa. W ten sposób, zgodnie z intencją ustawodawcy, koszt wprowadzania dodatkowych nazw został podzielony pomiędzy budżety państwa i samorządu.

Procedura związana z wpisaniem gminy do Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości jest jak widać znacznie dłuższa i bardziej skomplikowana niż

w przypadku języka pomocniczego, dlatego w Polsce tylko w jednej gminie można obecnie używać dodatkowych nazw w języku mniejszości. Rejestr zaczął funkcjonować w grudniu 2006 r., z chwilą wpisania do niego pierwszej gminy, tj. gminy Radłów (województwo opolskie). Gmina ta przekazała 12 wniosków o ustalenie dodatkowych nazw miejscowości w języku niemieckim. Po ich zaopiniowaniu przez Komisję Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, w której skład wchodzi między innymi specjaliści z zakresu językoznawstwa, historii, geografii i kartografii, do rejestru wpisanych zostało 11 nazw miejscowości w języku niemieckim. W roku 2007 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji spodziewa się większej liczby wniosków o wpisanie do rejestru. Według stanu na koniec kwietnia 2007 r.: dwa wnioski - gminy Sośnicowice i gminy Cisek (dodatkowe nazwy w języku niemieckim) - zostały przekazane do uzupełnień, wniosek gminy Stężycza (dodatkowe nazwy w języku kaszubskim) – został przekazany do zaopiniowania przez Komisję Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, zaś dwa kolejne wnioski – gminy Chmielno (dodatkowe nazwy w języku kaszubskim) i gminy Tarnów Opolski (dodatkowe nazwy w języku niemieckim) - oczekują na weryfikację.

19. Wspieranie działalności w zakresie oświaty i badań naukowych, w celu szerzenia wiedzy o kulturze, historii, języku i religii mniejszości narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

Na wszystkich uniwersytetach polskich funkcjonują filologie germańska i rosyjska oraz slawistyka, które zawsze cieszyły się dużym zainteresowaniem. Ponadto, języki te nauczane są na lektoratach organizowanych na wszystkich kierunkach studiów. Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, na Wydziale Neofilologii, w ramach Instytutu Językoznawstwa, działa Zakład Bałtologii, w którym wykładana jest filologia litewska. Również na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Polonistyki, istnieje Katedra Językoznawstwa Ogólnego i Bałtystyki, gdzie wykładany jest język litewski. Na Uniwersytecie Jagiellońskim istnieje samodzielna Katedra Filologii Czeskiej i Słowackiej, natomiast na Uniwersytecie Wrocławskim, w ramach Instytutu Filologii Słowiańskiej, Zakład Bohemistyki. Na innych uniwersytetach, np. na Uniwersytecie Warszawskim, lektoraty z języków czeskiego i słowackiego prowadzone są w ramach studiów slawistycznych. Na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Lingwistyki Stosowanej i Filologii Wschodniosłowiańskiej, działają Katedra Białorutenistyki i Katedra Ukrainistyki. Podobne katedry i zakłady istnieją na: Uniwersytecie Jagiellońskim (Katedra Ukrainistyki),

Uniwersytecie Wrocławskim (Zakład Ukrainistyki), Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Zakład Ukrainistyki), Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej (Filologia Ukraińska) oraz na Uniwersytecie w Białymstoku (Katedra Filologii Białoruskiej). Wszystkie katedry i zakłady wykładające język białoruski i ukraiński prowadzą także zajęcia z literatury oraz kultury. W Katedrze Filologii Rosyjskiej na Akademii Pedagogicznej w Krakowie od roku akademickiego 2001/2002, działa specjalność - filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim. Na wielu polskich uczelniach (m.in. Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński) prowadzone są studia judaistyczne, na których studenci poznają kulturę, tradycję i historię Żydów polskich oraz w ramach lektoratów uczą się języków jidysz i hebrajskiego.

Od roku 2004 na Wydziale Humanistycznym Akademii Pedagogicznej w Krakowie działa poddyplomowe studium z zakresu romologii.

W Polsce działają liczne jednostki naukowe zajmujące się badaniem historii i współczesności mniejszości narodowych. Są to przede wszystkim: Zakład Badań Narodowościowych PAN w Warszawie, Instytut Zachodni - Instytut Naukowo-Badawczy im. Z. Wojciechowskiego w Poznaniu, Katedra Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Zakład Spraw Narodowościowych Uniwersytetu Wrocławskiego, Zakład Badań Etnicznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Etnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Badania problemów narodowościowych prowadzone są też praktycznie we wszystkich Instytutach Socjologii.

20. Wspieranie działalności w zakresie kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym.

Nauczyciele języków mniejszości narodowych i etnicznych kształceni są w szkołach wyższych. Organizowane są też dodatkowe kursy doszkalające i doskonalące dla nauczycieli. Doskonalenie nauczycieli języków mniejszości narodowych jest na ogół organizowane w oparciu o struktury wojewódzkich placówek doskonalenia nauczycieli. Natomiast organizacja doradztwa metodycznego dla nauczycieli pracujących z dziećmi i młodzieżą należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych należy do zadań jednostek samorządu terytorialnego. Zakres tego doradztwa jest uwarunkowany zgłaszanymi przez nauczycieli potrzebami oraz możliwościami finansowymi, organizacyjnymi i kadrowymi, jednostek samorządu terytorialnego.

Realizacja tego zadania wynika z przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 kwietnia 2003 r. w sprawie warunków i trybu tworzenia, przekształcania i

likwidowania oraz organizacji i sposobu działania placówek doskonalenia nauczycieli, w tym zakresu ich działalności obowiązkowej oraz zadań doradców metodycznych, warunków i trybu powierzania nauczycielom zadań doradcy metodycznego (Dz.U. Nr 84, poz.779). W 2006 r. opiekę metodyczną nad szkołami dla mniejszości narodowych i etnicznych sprawowało 9 nauczycieli konsultantów i 7 doradców metodycznych specjalizujących się w językach mniejszości.

Wydawanie i druk podręczników szkolnych i książek pomocniczych są dofinansowywane z budżetu ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania na mocy art. 13 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Z tych samych środków finansowane są opracowywanie, druk i dystrybucja programów nauczania języków mniejszości narodowych oraz historii i geografii krajów ich pochodzenia.

Kwestie związane z zapewnieniem kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników znalazły odzwierciedlenie w umowach międzynarodowych. Współpracę w zakresie nauki i oświaty gwarantują porozumienia zawarte pomiędzy Polską i jej sąsiadami. W umowach tych strony zobowiązały się do zapewnienia na swoich terytoriach odpowiednich warunków do nauczania języka mniejszości narodowej i pobierania nauki w tym języku oraz nauczania w publicznych placówkach oświatowych historii i kultury ojczystej mniejszości.

Ramy prawne współpracy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec
w zakresie nauki i oświaty tworzą:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej*, sporządzona w Bonn dnia 14 lipca 1997 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o uznaniu ekwiwalencji w szkolnictwie wyższym*, sporządzona w Warszawie dnia 23 lipca 1997 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży*, sporządzona w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r.;
- *Porozumienie z dnia 1 października 2003 r. między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec w sprawie Statutu Personelu i Przepisów Finansowych Organizacji "Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży"*;

- *Umowa między Ministrem Edukacji Narodowej i Sportu Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Nauki, Badań i Kultury Kraju Związkowego Brandenburgii w sprawie Collegium Polonicum w Słubicach, sporządzona w Warszawie dnia 2 października 2002 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o utworzeniu i działalności Przedstawicielstwa Niemieckiej Akademickiej Służby Wymiany (DAAD), podpisana w Warszawie dnia 14 lipca 1997 r.;*

Współprace między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeską w dziedzinie edukacji regulują:

- *Układ między Rzecząpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy, sporządzony w Krakowie dnia 6 października 1991 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy w dziedzinie kultury, szkolnictwa i nauki, podpisana w Pradze dnia 30 września 2003 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o wzajemnym uznawaniu okresów studiów oraz równoważności dokumentów o wykształceniu i nadaniu stopni i tytułów uzyskanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Czeskiej, podpisana w Pradze dnia 16 stycznia 2006 r.;*
- *Program Współpracy między Ministrem Edukacji i Nauki Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Szkolnictwa, Młodzieży i Kultury Fizycznej Republiki Czeskiej na lata 2006-2009, podpisany w Pradze dnia 12 kwietnia 2006 r.;*
- *Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy transgranicznej, podpisane w Warszawie dnia 8 września 1994 r.;*

Współpraca między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Słowacką w sprawach oświatowych opiera się na:

- *Układzie między Rzecząpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy, sporządzonym w Krakowie dnia 6 października 1991 r.;*

- *Programie współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu a Ministerstwem Szkolnictwa Republiki Słowackiej na lata 2003 – 2006, podpisanym w Warszawie dnia 20 grudnia 2002 r.;*
- *Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy kulturalnej, oświatowej i naukowej, podpisanej w Bratysławie dnia 23 marca 2000 r.;*
- *Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy naukowo-technicznej, podpisanej dnia 18 listopada 2004 r.;*
- *Porozumieniu między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy transgranicznej, podpisanym w Warszawie dnia 18 sierpnia 1994 r.;*
- *Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o wzajemnym uznawaniu okresów studiów oraz równoważności dokumentów o wykształceniu i nadaniu stopni i tytułów uzyskanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej, podpisanej w Warszawie w dniu 18 lipca 2005 r.*

Współpraca w zakresie edukacji między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą
prowadzona jest na podstawie:

- *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy z dnia 18 maja 1992 r.,*
- *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty z dnia 20 maja 1997 r.,*
- *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a gabinetem Ministrów Ukrainy o wzajemnym uznawaniu akademickim dokumentów o wykształceniu i równoważności stopni z dnia 11 kwietnia 2005 r.*

Współpraca w zakresie edukacji z Republiką Białorusi realizowana jest w oparciu o:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 23 czerwca 1992 r.,*
- *Porozumienie o współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Edukacji Republiki Białoruś, podpisane w Warszawie w dniu 28 kwietnia 2005 r.,*

- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o uznaniu ekwiwalencji w szkolnictwie wyższym, równoważności stopni naukowych i stopni w zakresie sztuki z dnia 28 kwietnia 2005 r.*

Współpracę w dziedzinie nauki i oświaty między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską regulują:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Wilnie dnia 26 kwietnia 1994 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy w dziedzinach kultury, oświaty i nauki, sporządzona w Wilnie dnia 17 grudnia 1998 r.;*
- *Program współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem Oświaty i Nauki Republiki Litewskiej na lata 1998-2001, podpisany w Wilnie w dniu 16 listopada 1998 r. (strony uzgodniły kontynuację współpracy w oparciu o zapisy programu do momentu zawarcia nowego);*
- *Protokół Ministerstwa Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwa Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej w sprawie utworzenia dwustronnej Komisji do badania problemów nauczania historii, podpisany dnia 21 lutego 1992 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o wymianie i współpracy młodzieży, sporządzona w Olicie dnia 14 lutego 1997 r.*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o Polsko-Litewskim Funduszu Wymiany Młodzieży, podpisana w Płocku dnia 1 czerwca 2007 r. (obecnie podlega procedurze zatwierdzenia).*

Ramy współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską określają:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy, z dnia 22 maja 1992 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty, podpisana w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r.;*

- *Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o Współpracy Młodzieżowej*, podpisane w Moskwie dnia 9 kwietnia 1996 r.;
- *Porozumienie między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Edukacji i Nauki Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie edukacji*, podpisane w Moskwie dnia 28 października 2005 r.

Współpracę w dziedzinie nauki między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Armenii reguluje:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Armenii o współpracy kulturalnej i naukowej*, sporządzona w Warszawie dnia 27 stycznia 1998 r.

Współpracę w zakresie edukacji z Państwem Izrael określają:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael o współpracy kulturalnej, naukowej i oświatowej*, podpisana w Jerozolimie dnia 22 maja 1991 r.;
- *Program Wykonawczy na lata 2005-2008 do Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael o współpracy kulturalnej, naukowej i oświatowej*, podpisany w Warszawie dnia 1 grudnia 2004 r.;
- *Umowa o Wymianie Młodzieży między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael*, sporządzona w Warszawie dnia 29 sierpnia 1991 r.;
- *Wspólna Deklaracja Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych Państwa Izrael w sprawie przyjazdów edukacyjnych izraelskiej młodzieży do Polski*, podpisana dnia 11 września 2006 r.

Edukacja o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o społeczności posługującej się językiem regionalnym prowadzona jest w ramach ścieżki edukacyjnej pod nazwą *Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie*. Nauczyciele przygotowujący program dostosowują go do specyfiki regionu, stąd są to najczęściej programy autorskie. Edukacja regionalna ma na celu przybliżenie uczniom historii i tradycji regionu oraz kultury, historii, języka i religii mniejszości narodowych i etnicznych związanych z ich „małą ojczyzną”. Edukacja regionalna dzięki swej otwartej formule jest narzędziem kształtującym postawy tolerancji i otwartości młodych ludzi na otaczającą ich różnorodność.

Jednym z działań prowadzonych przez MSWiA w celu poprawy wiedzy na temat wielokulturowości był zakup i rozdysponowanie w szkołach, w których pracują asystenci edukacji romskiej i nauczyciele wspomagający edukację romską, pakietów edukacyjnych zawierających publikacje książkowe i multimedialne o tej tematyce.

21. Wspieranie działalności w zakresie równego dostępu osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do oświaty na wszystkich poziomach.

Zgodnie z brzmieniem art. 70 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* każdy ma prawo do nauki, która jest jednocześnie obowiązkiem do 18 roku życia. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia (art. 70 ust. 4 *Konstytucji*).

Realizując ten przepis podjęto działania w zakresie edukacji uczniów należących do romskiej mniejszości etnicznej. Edukacja dzieci romskich to priorytet zapoczątkowanego w 2004 r. rządowego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* oraz realizowanego w latach 2001-2003 *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim*.

Nowym rozwiązaniem, realizowanym w ramach obu *Programów* było wprowadzenie do szkół nauczycieli i asystentów wspomagających edukację romską. Zadaniem asystentów edukacji romskiej jest zapewnienie dzieciom i młodzieży uczącym się w klasach zintegrowanych, wszechstronnej pomocy w szkole oraz poza nią. W dużej mierze to na nich spoczywa obowiązek współpracy z rodzicami uczniów romskich. Sześcioletni okres pracy asystentów zatrudnianych w ramach *Programu* pilotażowego i *Programu* ogólnopolskiego przyniósł poprawę frekwencji i wyników nauczania uczniów romskich w szkołach objętych programem asystentów edukacji romskiej. Natomiast nauczyciele wspomagający edukację romską są pedagogami merytorycznie przygotowanymi do pracy z dziećmi romskimi. Ich zadaniem jest bieżący nadzór nad postępami dzieci w nauce, prowadzenie zajęć wyrównawczych, pomoc w odrabianiu lekcji i stały kontakt z rodziną. W 2004 i 2005 r. zostały zorganizowane szkolenia mające na celu podniesienie kwalifikacji asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających pracujących z dziećmi romskimi. Obecnie na terenie całego kraju pracuje około 90 asystentów edukacji romskiej i podobna liczba nauczycieli wspomagających. Dzięki pracy asystentów i nauczycieli oraz działaniom uzupełniającym (w tym w szczególności organizacji zajęć wyrównawczych i dodatkowych)

znacznie zwiększyła się liczba dzieci realizujących obowiązek szkolny (w niektórych województwach wszystkie dzieci objęte tym obowiązkiem uczęszczają do szkoły).

W ramach zadań edukacyjnych dofinansowuje się także organizację kolonii i półkolonii letnich, zimowisk, obozów harcerskich, wycieczek turystyczno-krajoznawczych, zajęć sportowych i rekreacyjnych. Uzupełnieniem działań podejmowanych w dziedzinie edukacji jest pomoc materialna. Dotyczy ona głównie dofinansowania umożliwiającego systematyczne uczęszczanie dzieci romskich do przedszkoli i klas zerowych. W tym zakresie trzeba również wymienić takie formy działań, jak: zaopatrzenie uczniów w podręczniki, przybory szkolne, pomoce dydaktyczne, oraz dofinansowanie dojazdów do i ze szkoły, a także ubezpieczenia uczniów od nieszczęśliwych wypadków.

Ponadto, realizując zadania edukacyjne *Programu*, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji powierzył wyłonionym w konkursie organizacjom pozarządowym (w tym stowarzyszeniom romskim) wdrożenie systemu stypendialnego dla studentów romskich oraz uczniów szczególnie uzdolnionych artystycznie. W wyniku przeprowadzonych konkursów od 2004 r. przyznawanych jest corocznie około 50 stypendiów dla studentów romskich oraz ponad 10 stypendiów dla uczniów romskich szczególnie uzdolnionych artystycznie.

Działania edukacyjne na rzecz uczniów pochodzenia romskiego są finansowane ze środków *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* - w budżecie państwa utworzono specjalną rezerwę, pozostającą w gestii Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Oprócz środków pochodzących z rezerwy celowej finansowanie zadań edukacyjnych *Programu* jest uzupełniane ze środków Ministra Edukacji Narodowej oraz ze środków budżetowych przekazywanych w ramach subwencji oświatowej jednostkom samorządu terytorialnego. W oparciu o rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych, szkoły realizujące dodatkowe zadania dla uczniów pochodzenia romskiego, w tym zatrudniające asystentów edukacji romskiej czy nauczycieli wspomagających edukację romską, mogą otrzymać dodatkowe środki finansowe na ten cel pochodzące ze zwiększonej o 20 % lub 150% na jednego ucznia subwencji oświatowej.

22. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do zakładania i prowadzenia własnych, prywatnych instytucji oświatowych i szkoleniowych.*

Zgodnie z art. 70 ust. 3 *Konstytucji*, rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Osoby fizyczne i osoby prawne mają prawo do zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz zakładów wychowawczych. Kwestia ta została omówiona również w art. 5 ust 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz.U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329, z późn. zm.). Prawo to dotyczy także osób prawnych i fizycznych reprezentujących środowiska mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Podmioty prawne, na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 kwietnia 2003 r. *w sprawie warunków i trybu tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz organizacji i sposobu działania placówek doskonalenia nauczycieli, w tym zakresu ich działalności obowiązkowej oraz zadań doradców metodycznych, warunków i trybu powierzania nauczycielom zadań doradcy metodycznego* (Dz.U nr 84 poz.779), mogą zakładać i prowadzić niepubliczne placówki doskonalenia nauczycieli, w szczególności organizując doskonalenie nauczycieli języków mniejszości narodowych. Szkoły organizujące nauczanie języka lub w języku mniejszości narodowych to głównie szkoły publiczne, których organami prowadzącymi są jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty).

Funkcjonujące obecnie szkoły niepubliczne to: prywatne placówki szkolne utworzone w Warszawie i Wrocławiu przez Fundację „Lauder-Morasha”, Parafialna Szkoła Romska w Suwałkach oraz założone przez Fundację im. Biskupa A. Baranauskasa „Dom Litewski” w Sejnach Szkoła Podstawowa i Gimnazjum z Litewskim Językiem Nauczania „Žiburys”. Szkoły niepubliczne otrzymują z budżetu państwa w formie dotacji środki na każdego ucznia w wysokości nie niższej, niż kwota przewidziana na ucznia danego typu i rodzaju szkoły publicznej prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego.

23. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym do nauki języka ojczystego.

Polski system oświaty w pełni gwarantuje prawo do nauki języków mniejszości oraz zapewnia warunki do organizowania nauki zarówno języków, jak i w językach mniejszości narodowych. Prawo osób należących do mniejszości narodowych do nauczania ich języków ojczystych zostało sformułowane w art. 13 ustawy *o systemie oświaty*.

Polski system oświaty zapewnia uczniom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury. Warunki i sposób wykonywania tych zadań zostały określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i

Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych (Dz.U. Nr 220, poz. 1853).

Nauka języka lub w języku mniejszości może się odbywać na wszystkich poziomach nauczania (w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych). Jest ona organizowana przez dyrektora przedszkola lub szkoły publicznej na zasadzie dobrowolności, na wniosek rodziców lub prawnych opiekunów ucznia (w przypadku starszej młodzieży – na wniosek samego ucznia). Ustalono również minimalną liczbę uczniów, dającą podstawę prowadzenia nauki języka ojczystego, innego niż język polski w taki sposób, aby umożliwić organizowanie nauczania w małych środowiskach lub w warunkach rozproszenia niektórych mniejszości (dotyczy to zwłaszcza ukraińskiej mniejszości narodowej i łemkowskiej mniejszości etnicznej). Przy tworzeniu klasy, w której prowadzona jest nauka języka ojczystego wystarczy 7 uczniów na poziomie nauczania podstawowego (szkoły podstawowe i gimnazja) oraz 14 uczniów na poziomie szkolnictwa ponadgimnazjalnego.

W oparciu o powyższe rozporządzenie możliwe są następujące formy organizowania nauczania języka mniejszości:

- nauczanie w języku mniejszości w szkołach, w których język ten jest językiem wykładowym,
- nauczanie dwujęzyczne w dwóch równorzędnych językach: języku polskim i języku mniejszości narodowej lub etnicznej,
- nauczanie języka mniejszości jako przedmiotu dodatkowego,
- nauczanie języka mniejszości narodowej lub etnicznej w zespołach międzyszkolnych (w przypadkach, gdy w poszczególnych szkołach zgłosi się zbyt mała liczba zainteresowanych).

Wyboru formy organizacyjnej nauczania języka mniejszości dokonują rodzice lub w przypadku starszej młodzieży - sami uczniowie. Mniejszość litewska, jako jedyna mniejszość w Polsce, wybrała model nauczania języka ojczystego jako języka wykładowego. Mniejszości białoruska, łemkowska, słowacka oraz społeczność kaszubska wybrały nauczanie języka ojczystego jako dodatkowego przedmiotu. Formy organizacyjne, w których prowadzone jest nauczanie pozostałych mniejszości (np. niemieckiej i ukraińskiej), są zróżnicowane i zależne od lokalnych uwarunkowań (możliwości kadrowych, lokalowych, liczby zainteresowanych uczniów).

Nauczanie języka mniejszości finansowane jest z budżetu państwa. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2006 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2007 (Dz.U. Nr 246, poz. 1799) organy prowadzące (dotujące) szkoły dla mniejszości narodowych otrzymują z budżetu państwa subwencję na zadania oświatowe, zwiększoną o 20% w przeliczeniu na każdego ucznia mniejszości narodowej w dużych szkołach i o 150% w przeliczeniu na każdego ucznia w szkołach małych (tzn. takich, w których liczba uczniów nie przekracza 84 w przypadku szkoły podstawowej i 42 w przypadku gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych).

Na mocy przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2004 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz.U. Nr 266 poz. 2231 z późn. zm.) od 2005 r. uczniowie szkół, w których język mniejszości jest językiem wykładowym mogą przystępować do sprawdzianów po szkole podstawowej i egzaminów po gimnazjum przeprowadzanych w języku mniejszości.

24. Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do uczenia się języka ojczystego lub nauki w tym języku w ramach publicznej edukacji.

W większych skupiskach mniejszości narodowych i etnicznych powstała sieć szkolna z nauczaniem języków mniejszości. W roku szkolnym 2005/6 składała się ona z 823 placówek (wliczając przedszkola, klasy „0”, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne oraz zespoły międzyszkolne) i obejmowała ogółem 47 895 uczniów (w roku 2002 odpowiednio - 620 placówek i 41 905 uczniów).

Poniżej przedstawiono zestawienie liczbowe dotyczące placówek szkolnych i uczniów należących do poszczególnych mniejszości, wraz z wymienieniem województw, w których prowadzona jest nauka języka bądź w języku mniejszości:

- mniejszość niemiecka – województwa: opolskie, śląskie i warmińsko-mazurskie (ogółem 406 placówek, łącznie 36 462 uczniów),
- społeczność kaszubska – województwo pomorskie (ogółem 109 placówek, łącznie 4 521 uczniów),

- mniejszość białoruska – województwo podlaskie (ogółem 41 placówek, łącznie 3 581 uczniów),
- mniejszość ukraińska – województwa: dolnośląskie, lubuskie, małopolskie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie (ogółem 188 placówek, łącznie 2 877 uczniów),
- mniejszość litewska – województwo podlaskie (ogółem 19 placówek, łącznie 758 uczniów),
- mniejszość łemkowska – województwa: dolnośląskie, lubuskie, małopolskie (ogółem 42 placówki, łącznie 303 uczniów),
- mniejszość słowacka – województwo małopolskie (ogółem 13 placówek, łącznie 288 uczniów),
- mniejszość żydowska – Wrocław i Warszawa (2 placówki, 77 uczniów),
- mniejszość ormiańska – Warszawa i Kraków (2 placówki, około 40 uczniów).

Większość uczniów pochodzenia romskiego uczęszcza do szkół publicznych, ucząc się w jednej klasie ze swoimi polskimi rówieśnikami. Jedynie niewielki odsetek uczniów kontynuuje naukę w tzw. „klasach romskich”. Należy podkreślić, że liczba „klas romskich” systematycznie spada, obecnie w Polsce działa około 10 takich klas (głównie w województwach małopolskim, podkarpackim i warmińsko-mazurskim). Zjawisko odchodzenia od „klas romskich” związane jest ściśle z wprowadzeniem do szkół asystentów edukacji romskiej oraz nauczycieli wspomagających edukację romską. Szczególnym przypadkiem jest Parafialna Podstawowa Szkoła Romska w Suwałkach - jedyna szkoła niepubliczna, z uprawnieniami szkoły publicznej, która organizuje bezpłatne nauczanie dzieci pochodzenia romskiego, z uwzględnieniem zajęć służących podtrzymaniu ich tożsamości etnicznej i językowej. W efekcie wdrożenia pilotażowego *Programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003*, a od roku 2004 - wieloletniego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* znacznie zmalała liczba uczniów pochodzenia romskiego, którzy nie wypełniają obowiązku szkolnego lub porzucają szkołę. Wprowadzony w ramach programów rządowych system wspierania edukacji uczniów romskich polega m.in. na zatrudnieniu asystentów edukacji romskiej oraz nauczycieli wspomagających. Widocznym efektem tych działań jest wzrost frekwencji i poprawa wyników nauczania uczniów romskich. W roku szkolnym 2005/2006 w zajęciach organizowanych w 330 placówkach oświatowych uczestniczyło łącznie 2075 dzieci romskich.

Reakcją na problemy oświatowe zgłaszane przez mniejszość litewską było opracowanie *Strategii rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce*, która została przyjęta w 2002 r. *Strategia* jest dokumentem wypracowanym wspólnie przez przedstawicieli mniejszości litewskiej w Polsce oraz przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej. Zapisy *Strategii* dotyczą między innymi problemu likwidacji małych szkół z litewskim językiem nauczania na terenie gminy Sejny. W efekcie spotkań i dyskusji zdecydowano o rozwiązaniu wskazującym na możliwość koncentracji oświaty dla mniejszości litewskiej na terenie gminy Sejny w ramach Centrum Oświaty Litewskiej. Dzięki zaangażowaniu Fundacji im. Biskupa Antanasa Baranauskasa „Dom Litewski” w Sejnach od dnia 1 września 2005 r. rozpoczęła działalność szkoła litewska „Žiburys”, działająca w ramach Centrum Oświaty Litewskiej w Sejnach. W skład Centrum wchodzi przedszkole oraz szkoła podstawowa i gimnazjum z litewskim językiem nauczania. Szkoła podstawowa oraz gimnazjum mają status szkół niepublicznych na prawach szkół publicznych, a ich organem prowadzącym jest Fundacja im. Biskupa Antanasa Baranauskasa. Środki finansowe na funkcjonowanie placówki pochodzą m.in. z budżetu państwa w ramach przekazywanej jednostkom samorządu terytorialnego subwencji oświatowej. Fundacja im. Biskupa Antanasa Baranauskasa otrzymała również dodatkowe dofinansowanie z budżetu państwa na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*.

W grudniu 2006 r. przyjęta została *Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce* (w lutym 2007 r. zaakceptowana przez Ministrów Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Edukacji Narodowej).

Liczba placówek według typów szkół - rok szkolny 2005/2006

Mniejszości oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym	Białoru- ska	Kaszub- ska	Litew- ska	Niemie- cka	Słow- acka	Ukrain- ska	Łemkow- ska	Ormiań- ska	Żydowska	Łącznie
Szkoły podstawowe z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	6	11	0	3	0	0	0	20
Szkoły podstawowe dwujęzyczne	0	0	3	3	1	2	0	0	0	9
Szkoły podstawowe z dod. nauką jęz. mniejszości (lub języka regionalnego)	25	82	0	252	7	65	15	0	1	447
Gimnazja z nauczaniem w jęz. mniejszości	0	0	2	1	0	6	0	0	0	9
Gimnazja dwujęzyczne	0	0	1	4	0	1	0	0	0	6
Gimnazja z dod. nauką języka mniejszości (lub języka regionalnego)	13	20	2	76	3	36	8	0	1	159
Licea z nauczaniem w jęz. mniejszości	0	0	2	0	0	3	0	0	0	5
Licea dwujęzyczne	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2
Licea z dod. nauką języka mniejszości (lub języka regionalnego)	2	2	0	0	0	3	1	0	0	8
Szkoły zawodowe z nauczaniem w jęz. mniejszości	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe dwujęzyczne.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Międzyszkolne zespoły nauczania jęz. mniejszości	0	0	1	2	0	42	13	2	0	60
Łącznie	40	104	17	350	11	162	37	2	2	725

Liczba uczniów według typów szkół – rok szkolny 2005/2006

Mniejszości oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym	Białoru- ska	Kaszub- ska	Litew- ska	Niemie- cka	Słowa- cka	Ukrain- ska	Łemkow- ska	Ormiań- ska	Żydowska	Łącznie
Szkoły podstawowe z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	346	1271	0	112	0	0	0	1729
Szkoły podstawowe dwujęzyczne	0	0	32	492	30	98	0	0	0	652
Szkoły podstawowe z dod. nauką jęz. mniejszości (lub języka regionalnego)	1722	3715	0	22620	182	878	135	0	65	29317
Gimnazja z nauczaniem w jęz. mniejszości	0	0	163	91	0	216	0	0	0	470
Gimnazja dwujęzyczne	0	0	3	299	0	63	0	0	0	365
Gimnazja z dod. nauką języka mniejszości (lub języka regionalnego)	962	639	11	10554	67	363	86	0	1	12683
Licea z nauczaniem w jęz. mniejszości	0	0	125	0	0	329	0	0	0	454
Licea dwujęzyczne	0	0	0	117	0	50	0	0	0	167
Licea z dod. nauką języka mniejszości (lub języka regionalnego)	851	124	0	0	0	19	11	0	0	1005
Szkoły zawodowe z nauczaniem w jęz. mniejszości	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe dwujęzyczne.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Międzyszkolne zespoły nauczania jęz. mniejszości	0	0	6	12	0	612	63	40	0	733
Łącznie	3535	4478	686	35456	279	2740	295	40	66	47575

25. *Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do rzeczywistego uczestniczenia w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, jak również w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą.*

Należy podkreślić, że prawodawstwo polskie gwarantuje warunki dla uczestnictwa obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w życiu publicznym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym. I tak - *Konstytucja* w art. 11 gwarantuje swobodę tworzenia i funkcjonowania partii politycznych, zaś w art. 12 zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. *o partiach politycznych* (Dz.U. Nr 98, poz. 604 ze zm.) w art. 2 przyznaje prawo do bycia członkiem partii politycznej osobom, które są obywatelami polskimi i które ukończyły 18 lat.

Zmiany ustrojowe wprowadzone po 1989 r. doprowadziły do przekazania szeregu kompetencji jednostkom samorządu terytorialnego. Wszyscy obywatele polscy, w tym także osoby należące do mniejszości narodowych, jako członkowie wspólnot samorządowych¹⁶ mogą uczestniczyć w podejmowaniu istotnych dla tych wspólnot decyzji, zarówno w sposób bezpośredni (udział w wyborach i referendach), jak i za pośrednictwem organów gminy, powiatu lub województwa. Mogą również zasiadać w organach jednostek samorządu terytorialnego.

Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. *Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. Nr 46, poz. 499, z późn. zm.) przewiduje preferencje dla przedstawicieli mniejszości narodowych. Zgodnie z ogólną zasadą przyjętą w *Ordynacji*, w podziale mandatów uwzględnia się wyłącznie okręgowe listy kandydatów tych komitetów, które w skali kraju uzyskały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów. Z tego warunku zwolnione są jedynie komitety utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych (art. 134 *Ordynacji wyborczej*). Podobne rozwiązania przewidywały także wcześniejsze ordynacje wyborcze przyjęte po 1989 r.

¹⁶ Ustawy z dnia 8 marca 1990 *o samorządzie gminnym* (Dz.U. z 1996 r. Nr 13, poz. 74 z późn. zm.), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz.U. Nr 91, poz. 578 z późn. zm.), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz.U. Nr 91, poz. 576 z późn. zm.).

W wyniku ostatnich wyborów parlamentarnych, które odbyły się w dniu 25 września 2005 r. w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej zasiadają dwaj przedstawiciele niemieckiej mniejszości narodowej – wybrani z listy wyborczej mniejszości niemieckiej oraz jeden przedstawiciel białoruskiej mniejszości narodowej wybrany z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej. W przypadku społeczności ukraińskiej uzyskanie mandatu w Parlamencie jest znacznie utrudnione ze względu na czynnik rozproszenia przedstawicieli tej mniejszości na terytorium Polski. W Parlamencie zasiadają ponadto: jeden senator i dziesięciu posłów reprezentujących społeczność posługującą się językiem regionalnym. Parlamentarzyści ci zostali wybrani z list Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości.

Przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych są również licznie reprezentowani na wszystkich szczeblach władz samorządowych. W trakcie ostatnich wyborów samorządowych tylko część środowisk mniejszości niemieckiej i białoruskiej wystawiła odrębne komitety wyborcze. Pozostali przedstawiciele mniejszości kandydowali z list lokalnych komitetów bądź partii politycznych. W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2006 r. reprezentanci mniejszości zasiadają w organach samorządów województw: opolskiego, śląskiego, podlaskiego, małopolskiego, dolnośląskiego i warmińsko-mazurskiego. Na terenach niektórych gmin i powiatów, gdzie mniejszości występują w zwartych skupiskach (województwa: podlaskie, opolskie, śląskie) przedstawiciele mniejszości sprawują władzę w samorządach samodzielnie lub w koalicjach z innymi komitetami.

W wyniku wyborów dwunastu przedstawicieli mniejszości zasiada w sejmikach województw (w województwie opolskim mniejszość niemiecką reprezentuje siedmiu radnych, w województwie podlaskim mniejszość białoruską reprezentuje trzech radnych, natomiast w województwie warmińsko-mazurskim jedna radna reprezentuje mniejszość niemiecką, a jeden radny - ukraińską). Jeden z przedstawicieli mniejszości niemieckiej pełni funkcję wicemarszałka województwa opolskiego, a inny - wicemarszałka województwa warmińsko-mazurskiego.

Reprezentanci mniejszości narodowych i etnicznych uzyskali mandaty w radach siedemnastu powiatów (hajnowskiego, bielskiego i sejneńskiego w województwie podlaskim, ostródzkiego, kętrzyńskiego, gołdapskiego i bartoszyckiego w województwie warmińsko-mazurskim, koszalińskiego i szczecineckiego w województwie zachodniopomorskim, raciborskiego w województwie śląskim oraz strzeleckiego, kędzierzyńsko-kozielskiego, krapkowickiego, opolskiego, oleskiego, kluczborskiego i prudnickiego w województwie opolskim). W dwóch powiatach (strzeleckim i opolskim) przedstawiciele mniejszości

uzyskali większość mandatów. Ponad trzydziestu przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych zostało wójtami i burmistrzami. Natomiast około czterystu przedstawicieli mniejszości zasiada, z ramienia komitetów wyborczych mniejszości oraz innych komitetów wyborczych, w radach miast i gmin województw: opolskiego, śląskiego, podlaskiego, małopolskiego, dolnośląskiego i warmińsko-mazurskiego, częścią z nich kierują reprezentanci mniejszości.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 35 zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury, a także daje prawo mniejszościom narodowym i etnicznym do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Ponadto, Narodowa Strategia Rozwoju Kultury jako program działań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na lata 2004-2013 odwołuje się do środowisk mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym podkreślając, że wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.

Integralną częścią Strategii są narodowe programy kultury, będące głównym obszarem współpracy z organizacjami działającymi na rzecz upowszechniania, promowania oraz zachowania kultury mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, a także zachowania i rozwoju języka regionalnego. Organizacje i instytucje kultury prowadzone przez środowiska mniejszości narodowych i etnicznych są podmiotami uprawnionymi do uczestnictwa w programach operacyjnych na równi z innymi wnioskodawcami wymienionymi w regulaminach programów.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspiera zadania, odnoszące się do dziedzictwa kulturowo-historycznego Polski związanego z udziałem mniejszości narodowych w kształtowaniu kultury narodowej mając na uwadze konieczność pielęgnowania pamięci o wspólnej, wielokulturowej przeszłości oraz wzbogacenie oferty kulturalnej.

26. Obowiązek państwa powstrzymania się od stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe ludności w rejonach zamieszkałych przez osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych.

Art. 5 ust. 2 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zabrania stosowania środków mających na celu zmianę proporcji narodowościowych lub etnicznych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości.

Podczas konstruowania nowego podziału administracyjnego kraju, który wszedł w życie 1 stycznia 1999 r., jednym z istotnych argumentów na rzecz utworzenia powiatu sejneńskiego była struktura narodowościowa tego obszaru, zamieszkiwanego w znacznej części przez Litwinów. Z kolei przy tworzeniu województwa opolskiego brano pod uwagę m.in. liczebność mniejszości niemieckiej na tym obszarze.

Zobowiązanie do powstrzymania się od działań, które prowadziłyby do zmian narodowościowych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości narodowe znalazło się także w art. 15 *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71).

***CZĘŚĆ III: Organy i instytucje odpowiedzialne za realizację polityki
wobec mniejszości narodowych i etnicznych
oraz podejmowane przez nie działania***

Do 2005 r. kompetencje w zakresie mniejszości były rozproszone (m.in. w zakresie kultury – należały do wyłącznej kompetencji Ministra Kultury, w zakresie edukacji – do Ministra Edukacji Narodowej, w zakresie programów na rzecz mniejszości romskiej - do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji), choć Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji był koordynatorem działań na rzecz mniejszości.

Ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* została znowelizowana m.in. ustawa *o działach administracji rządowej*. Nowelizacja ta poszerzyła zakres dotychczasowego działu wyznania religijne o sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego (zmianie uległa w związku z tym także nazwa działu – obecnie brzmi ona: wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne)¹⁷. Jednocześnie art. 21 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* wskazał jako organ właściwy w sprawach objętych ustawą ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Na mocy przepisów obu ustaw minister, który kieruje działem - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne jest odpowiedzialny za sprawy mniejszości. Obecnie ministrem tym jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Uchwalenie ustawy wpłynęło na konsolidację kompetencji w zakresie spraw mniejszości, przyznając rolę organu wiodącego Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji i jednocześnie przekazując kompetencje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie kultury mniejszości do właściwości Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Usunięcie zapisów dotyczących spraw, mniejszości narodowych i etnicznych nie oznaczało braku zainteresowania Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego dla tych spraw i definitywnego zakończenia współpracy z organizacjami działającymi w tym obszarze. Podejmowane działania odnosiły się do wspierania przez resort kultury wydarzeń kulturalnych o znaczącej wartości artystycznej.

¹⁷ Zgodnie z *Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej* ministrowie kierują działami administracji rządowej. Każdy z ministrów może kierować jednym lub kilkoma działami. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. *o działach administracji rządowej* (Dz.U. z 2003 r. Nr 159, poz. 1548, z późn. zm.) wymienia wszystkie działy administracji rządowej i określa zakres kompetencji ministrów kierujących danymi działami.

Głównym obszarem współpracy z organizacjami działającymi na rzecz upowszechniania, promowania oraz zachowania kultury mniejszości narodowych i etnicznych jest dofinansowanie, w ramach tzw. programów operacyjnych, wydarzeń artystycznych i edukacyjnych. Poprzez wykorzystanie walorów sztuki w procesie integracji i edukacji organizatorzy przedsięwzięć zwiększali świadomość społeczną oraz obalali szkodliwe stereotypy. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspierało także zadania, odnoszące się do dziedzictwa kulturowo-historycznego Polski związanego z udziałem mniejszości narodowych w kształtowaniu kultury narodowej.

Muzea, szczególnie z terenów przygranicznych, w swoich programach edukacyjnych, naukowych zajmują się tematyką mniejszości narodowych i etnicznych. Zabezpieczają i naukowo opracowują dziedzictwo kulturowe tych społeczności. Prowadzą badania historyczne i etnograficzne, których wyniki prezentują w trakcie wystaw i konferencji. W ten sposób wpływają na zrozumienie i szacunek dla ich kultury, zwyczajów i przeszłości.

Przykłady: Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej na stałej ekspozycji prezentuje sztukę sakralną trzech narodów: Żydów, Ukraińców i Polaków. Muzeum Kresów w Lubaczowie przystępuję do budowy skansenu ukazującego wielokulturowość tego regionu, współistnienie 4 narodowości: Polaków, Ukraińców, Żydów i Niemców. Muzeum Okręgowe w Tarnowie specjalizuje się w tematyce romskiej. Stworzyło jedyną na świecie stałą wystawę prezentującą kulturę i historię Romów. Ruchoma wersja tej wystawy była prezentowana w wielu miastach w Polsce i w Europie. W ramach rządowego programu na rzecz społeczności romskiej przygotowano program „Romskie dzieci w muzeum” – do tej pory uczestniczyło w nim kilkaset dzieci romskich a także polskich ze szkół, w których razem się uczą. Od 1996 r. muzeum realizuje projekt „Tabor pamięci Romów”. Muzeum Okręgowe w Tarnowie zajmuje się także tematyką kultury i historii Żydów, np. od 1996 r. realizuje projekt „Galicjaner szteti” („Miasteczko żydowskie”). Jest to festiwal kultury żydowskiej obejmujący m.in. wystawy i koncerty.

Troską organizatorów i pomysłodawców tego rodzaju imprez artystycznych było zachowanie pamięci o wspólnej, wielokulturowej przeszłości. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspierając te zadania ma na uwadze konieczność jej pielęgnowania oraz wzbogacania oferty kulturalnej.

Inna, istotna zmiana związana z uchwaleniem ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, polega na przejęciu przez Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych zadań Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych

(przewiduje się, że formalnie Zespół będzie istniał równolegle z Komisją do czasu uchwalenia regulaminu Komisji i rozpoczęcia pracy jego zespołów problemowych).

Ustawa o *mniejszościach narodowych i etnicznych*, wskazując ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jako organ wiodący w sprawach mniejszości, nałożyła jednocześnie na wszystkie organy władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej obowiązek podejmowania odpowiednich środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Organy te w zakresie swoich kompetencji podejmują działania zmierzające do zapewnienia właściwej realizacji praw przysługujących mniejszościom narodowym i etnicznym oraz do propagowania postaw wzajemnej tolerancji i współpracy w duchu poszanowania odrębności kulturowej oraz wielowiekowego dziedzictwa Rzeczypospolitej wielu kultur i narodów. Szczególnie ważną rolę w realizacji działań na rzecz mniejszości, poza wcześniej wymienionymi organami i instytucjami, pełnią: Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Obywatelskich, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz wojewodowie.

I

Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, istniejąca od 1989 r., podejmuje działania polegające na:

1. współtworzeniu prawa dotyczącego mniejszości narodowych i etnicznych,
2. analizowaniu tematów problemowych,
3. konsultacjach i spotkaniach ze środowiskami mniejszości,
4. podejmowaniu interwencji.

Cyklicznie odbywają się posiedzenia komisji (również wyjazdowe) poświęcone problemom poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

W ramach prac Komisji powstał poselski projekt ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej*, który został ostatecznie przyjęty w dniu 6 stycznia 2005 r. pod nazwą - *ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*.

II

Ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych stanowi jeden z priorytetów działalności **Rzecznika Praw Obywatelskich**. Do końca 2000 r. w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich istniało wyodrębnione stanowisko ds. mniejszości narodowych oraz cudzoziemców. W 2001 r. został utworzony Samodzielny Wydział Ochrony Praw Cudzoziemców i Mniejszości Narodowych, a obecnie sprawy te należą do właściwości Zespołu Administracji Publicznej, Zdrowia i Ochrony Praw Cudzoziemców. Zespół zajmuje się m.in. zagadnieniami związanymi z ochroną praw obywateli polskich należących do mniejszości narodowych i etnicznych, a w szczególności związanymi z realizacją zasady równego traktowania oraz przeciwdziałania rasizmowi, dyskryminacji i ksenofobii oraz z prawem mniejszości narodowych i etnicznych do zachowania i rozwoju własnego języka, obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Obok analizy stanu przestrzegania praw mniejszości, opracowywania wystąpień oraz załatwiania spraw indywidualnych, do zadań Zespołu w zakresie wyżej wymienionych zagadnień należy:

- utrzymywanie kontaktów z Komisją Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu oraz z organami administracji publicznej, zajmującymi się problematyką praw mniejszości narodowych i etnicznych,
- utrzymywanie kontaktów z organizacjami społecznymi i kulturalnymi mniejszości narodowych i etnicznych, a także z organizacjami pozarządowymi, w zakresie problematyki przeciwdziałania rasizmowi, dyskryminacji i ksenofobii,
- uczestnictwo w konferencjach, sympozjach i naradach organizowanych przez agendy rządowe, organizacje pozarządowe oraz ośrodki naukowe, dotyczących praw mniejszości narodowych i etnicznych, rasizmu, dyskryminacji i ksenofobii,
- podejmowanie badań terenowych dotyczących sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz badań dotyczących przestrzegania praw mniejszości przez organy administracji publicznej,
- gromadzenie materiałów informacyjnych i publicystycznych, opracowań naukowych służących analizie i ocenie stanu przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych.

III

Wejście w życie ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych* zmieniło zakres kompetencji organów administracji rządowej w zakresie realizacji polityki państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych. Ustawa uporządkowała sferę kompetencji i zadań organów administracji rządowej w sprawach mniejszości narodowych i etnicznych – wskazując, że organem właściwym w sprawach objętych ustawą jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (obecnie jest nim Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji).

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji¹⁸, realizując zadania państwa związane z podtrzymywaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego, a także z realizacją zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne:

- sprzyja realizacji praw i potrzeb mniejszości poprzez podejmowanie działań na rzecz mniejszości i inicjowanie programów dotyczących:
 - a) zachowania i rozwoju tożsamości, kultury i języka mniejszości, przy zapewnieniu pełnej integracji obywatelskiej osób należących do mniejszości,
 - b) realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;
- współdziała z właściwymi organami w zakresie przeciwdziałania naruszaniu praw mniejszości;
- dokonuje analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej mniejszości, w tym w zakresie realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;
- upowszechnia wiedzę na temat mniejszości oraz ich kultury, a także inicjuje badania nad sytuacją mniejszości, w tym w zakresie dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości, jej przejawów oraz metod i strategii przeciwdziałania jej występowaniu;
- podejmuje działania na rzecz zachowania i rozwoju języka regionalnego.

Ponadto, art. 31 ust. 3 ustawy zobowiązuje ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (tj. Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji) do przygotowania, nie rzadziej niż raz na dwa lata, raportu dotyczącego

¹⁸ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji kieruje działem administracji rządowej - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne na podstawie § 1 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz.U. Nr 134, poz. 1436, z późn. zm.).

sytuacji mniejszości w Rzeczypospolitej Polskiej i przedstawienia go do zatwierdzenia Radzie Ministrów.

Należy jednak wskazać, że wyżej przedstawiony katalog zadań i kompetencji nie ma charakteru zamkniętego i wszystkie kwestie związane ze sferą działania państwa na rzecz podtrzymywania tożsamości kulturowej mniejszości pozostają w kompetencjach ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Urzędem obsługującym ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. W strukturach MSWiA działa Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w ramach którego zadania na rzecz mniejszości realizują: Wydział Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Zespół Kultury Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii.

1. Do zakresu działania **Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych** należy prowadzenie spraw w zakresie stosunku państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, a w szczególności:
 - opracowywanie - w porozumieniu z przedstawicielami innych ministrów - propozycji do założeń polityki państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego,
 - opracowywanie i koordynacja programów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego, w tym w szczególności koordynacja *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*,
 - udział w pracach komisji, której zadaniem jest ocena i wybór wniosków o udzielenie dotacji na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego,
 - podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym, rozwiązywania ich problemów, a także mających na celu przeciwdziałanie zjawiskom naruszania ich praw,
 - obsługa merytoryczna i organizacyjno-techniczna Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w tym przygotowywanie materiałów na posiedzenia Komisji oraz protokołów z tych posiedzeń,
 - obsługa Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych,

- prowadzenie Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy,
- prowadzenie Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości,
- współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej na rzecz uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- utrzymywanie bieżących kontaktów z kierownictwami organizacji społecznych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- przygotowywanie informacji problemowych i materiałów dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego,
- opracowywanie materiałów związanych ze współpracą z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w ramach Komisji Europejskiej, Rady Europy oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

2. **Zespół Kultury Mniejszości Narodowych i Etnicznych** powstał w wyniku przejęcia przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, w konsekwencji wejścia w życie ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego związanych z realizacją zadań z zakresu praw mniejszości. Zmiany organizacyjne, które były wynikiem uchwalenia ustawy spowodowały likwidację w strukturach ówczesnego Ministerstwa Kultury Departamentu Kultury Mniejszości Narodowych, natomiast w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – w Departamencie Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych – utworzono Zespół Kultury Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz samodzielne stanowisko pracy ds. monitorowania programów rządowych na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych. Zespół prowadzi sprawy mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym – w zakresie dotyczącym wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego, a w szczególności:

- gromadzi i ocenia pod względem formalnym wnioski o dofinansowanie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego,
- opracowuje propozycje podziału dotacji przeznaczonych na wspieranie powyższej działalności oraz przygotowuje projekty umów w sprawach tych dotacji,
- gromadzi, weryfikuje pod względem formalnym sprawozdania składane przez podmioty, które uzyskały dotacje oraz ocenia na podstawie tych sprawozdań realizację zadań wynikających z umowy o dotację,
- opracowuje analizy i materiały do ogłaszanej przez ministra informacji o szczegółowych zasadach postępowania w sprawach dotyczących dotacji,
- udziela wyjaśnień i upowszechnia wiedzę na temat kultury mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego – w zakresie dotyczącym dotacji.

3. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, na mocy przepisów ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, stał się organem właściwym w sprawie realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na ich pochodzenie etniczne, w zakresie mniejszości narodowych i etnicznych. Komórką odpowiedzialną za realizację tego między innymi zadania jest **Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii**. Do zakresu zadań Zespołu należy prowadzenie spraw związanych ze współpracą Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z Europejskim Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii (od dnia 1 marca 2007 r. – Agencją Praw Podstawowych Unii Europejskiej, która jest następcą prawnym Centrum), a w szczególności:

- podejmowanie – w zakresie realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne – działań na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym oraz inicjowanie programów w tym zakresie,
- prowadzenie bazy danych o zjawiskach dyskryminacji etnicznej, rasizmu i ksenofobii,
- opracowanie i wdrożenie we współpracy z innymi urzędami administracji rządowej systemu gromadzenia i analizowania danych społeczno demograficznych w celu monitorowania zjawisk rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii,
- opracowywanie a następnie aktualizowanie danych dydaktycznych dla Policji, Straży Granicznej i organów rządowej administracji zespolonej w województwie, kształcących postawy antyrasistowskie oraz zwalczający ksenofobię i nietolerancję,

- prowadzenie analizy i sporządzanie raportów na temat występujących w Polsce zjawisk rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii,
- podejmowanie – w zakresie realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne – działań na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym oraz inicjowanie programów w tym zakresie.

IV

Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych została utworzona na podstawie art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów.

Do zadań Komisji Wspólnej należy w szczególności:

- wyrażanie opinii w sprawach realizacji praw i potrzeb mniejszości, w tym ocena sposobu realizacji tych praw oraz formułowanie propozycji w zakresie działań zmierzających do zapewnienia realizacji praw i potrzeb mniejszości,
- opiniowanie programów służących tworzeniu warunków sprzyjających zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości,
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących mniejszości,
- opiniowanie wysokości i zasad podziału środków przeznaczonych w budżecie państwa na wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego,
- podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji osób należących do mniejszości.

Komisję Wspólną tworzą przedstawiciele: ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, ministra właściwego do spraw administracji publicznej, ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego do spraw finansów publicznych, ministra właściwego do spraw pracy, Ministra Sprawiedliwości, ministra właściwego do spraw wewnętrznych, ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, ministra właściwego do spraw zagranicznych, Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz przedstawiciele mniejszości narodowych (białoruskiej, czeskiej, litewskiej,

niemieckiej, ormiańskiej, rosyjskiej, słowackiej, ukraińskiej, żydowskiej) i etnicznych (karaimskiej, łemkowskiej, romskiej i tatarskiej), a także przedstawiciele społeczności posługującej się językiem regionalnym (kaszubskim). Członków Komisji Wspólnej powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Równoprawnymi współprzewodniczącymi Komisji Wspólnej są: przedstawiciel ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych oraz przedstawiciel mniejszości i społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Zgodnie z ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, w celu wyłonienia członków Komisji Wspólnej będących przedstawicielami mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji występuje do organizacji poszczególnych mniejszości i społeczności z prośbą o wskazanie uzgodnionych kandydatów do Komisji. Następnie przekazuje Prezesowi Rady Ministrów wniosek o powołanie członków Komisji.

Pierwsze posiedzenie Komisji odbyło się w dniu 21 września 2005 r. Zgodnie z regulaminem Komisji w jej ramach działają następujące zespoły: zespół do spraw edukacji, zespół do spraw kultury i mediów oraz zespół do spraw romskich. Koszty związane z funkcjonowaniem Komisji Wspólnej pokrywane są z budżetu państwa, zaś obsługę organizacyjno-techniczną prac Komisji zapewnia Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Zgodnie z ustawą opinie Komisji są przekazywane Prezesowi Rady Ministrów oraz Radzie Ministrów. Komisja Wspólna dysponuje również możliwością zwracania się z prośbą o informacje i stanowiska do instytucji i środowisk naukowych oraz organizacji społecznych. Może zapraszać do swoich prac przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych i środowisk naukowych.

Dotychczas członkowie Komisji opiniowali: wysokość środków zaplanowanych w budżecie państwa na realizację zadań służących podtrzymywaniu tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego na lata 2006 i 2007, zasady podziału dotacji przyznawanych przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w latach 2006, 2007 i 2008, projekt ustawy o ratyfikacji *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych* oraz projekt rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej,*

etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Porównując Komisję Wspólną do Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych i Etnicznych należy podkreślić, że Komisja jest ustawowo umocowanym organem opiniodawczo-doradczym Prezesa Rady Ministrów, co nadaje jej znacznie wyższą rangę niż miał Zespół do Spraw Mniejszości Narodowych. Kompetencje Komisji Wspólnej zostały wyraźnie określone, a co się z tym wiąże organy administracji rządowej zostały ustawowo zobowiązane do konsultowania z Komisją Wspólną kwestii dotyczących mniejszości. Ponadto, członkami Komisji stali się przedstawiciele mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Natomiast formalnymi członkami Zespołu byli jedynie przedstawiciele strony rządowej, chociaż na wszystkie posiedzenia Zespołu i jego Podzespołów zapraszani byli przedstawiciele mniejszości. Rozszerzenie składu Komisji Wspólnej w porównaniu z Zespołem zapewniło tej pierwszej większą reprezentatywność oraz zgodnie z zasadą „nic o nas bez nas”, w sposób formalny włączyło przedstawicieli mniejszości do prac nad polityką rządu w zakresie dotyczącym ich spraw.

V

Do czasu rozpoczęcia prac przez Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych organem ułatwiającym koordynację polityki rządu wobec mniejszości był **Zespół do Spraw Mniejszości Narodowych**. Zespół ten został utworzony w dniu 6 lutego 2002 r., jako kolegialny organ opiniodawczo - doradczy Prezesa Rady Ministrów. Zespół kontynuował działania Międzyresortowego Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych, istniejącego w latach 1997-2001. Posiedzeniom Zespołu przewodniczył podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, a jego zastępcą był podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury. W skład Zespołu wchodził przedstawiciele ministrów właściwych do spraw: administracji publicznej, finansów publicznych, oświaty i wychowania, pracy, sprawiedliwości, spraw wewnętrznych, zabezpieczenia społecznego, spraw zagranicznych oraz Komitetu Integracji Europejskiej, Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców, Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, a także Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Działania Zespołu koncentrowały się przede wszystkim na:

- opracowywaniu planów działań Rządu, zmierzających do tworzenia sprzyjających warunków rozwoju mniejszości narodowych,

- koordynacji działań administracji rządowej, realizującej zadania na rzecz mniejszości narodowych,
- dokonywaniu ocen i formułowaniu propozycji w zakresie realizacji praw i potrzeb mniejszości narodowych,
- przeciwdziałaniu naruszaniu praw mniejszości narodowych,
- inicjowaniu działań na rzecz popularyzacji wiedzy o mniejszościach narodowych oraz ich kulturze, a także inicjowaniu badań nad sytuacją mniejszości narodowych.

W ramach prac Zespołu w latach 2002 – 2006 realizowano m. in. następujące zadania:

- omawiano sejmowy projekt ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej*,
- uzyskano dofinansowanie z rezerwy budżetu państwa na wyposażenie Domu Kultury Słowackiej w Kacwinie,
- oceniono realizację i efekty działania *Pilotażowego rządowego programu na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003*,
- opracowano i przyjęto *Strategię rozwoju oświaty litewskiej w Polsce*,
- przeprowadzono konsultacje dotyczące podpisania przez Polskę *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*,
- omawiano problem finansowania inwestycji służących podtrzymywaniu tożsamości kulturowej mniejszości oraz model finansowania kultury mniejszości,
- omawiano propozycje działań służących przeciwdziałaniu dyskryminacji z powodu rasy i pochodzenia etnicznego,
- opracowano *Strategię rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce*,
- omawiano zasady systemu stypendialnego dla studentów oraz uczniów artystycznie uzdolnionych pochodzenia romskiego,
- omawiano i przyjęto projekt *Rządowego programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*.

W związku z powołaniem Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych Zespół zakończył swoją działalność. W latach 2006 i 2007 w ramach Zespołu odbywały się jedynie posiedzenia Podzespołu do Spraw Edukacji Mniejszości Narodowych. Działania zespołów problemowych Komisji, w tym zespołu do spraw edukacji, mogą się rozpocząć dopiero po podpisaniu Regulaminu Komisji przez Prezesa Rady Ministrów.

VI

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych* w sposób wyraźny wskazała zakres zadań **wojewody** w zakresie ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych. Jego zadania zostały wymienione w art. 22 i należy do nich:

- koordynowanie na obszarze województwa działań organów administracji rządowej, realizujących zadania na rzecz mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz respektowania praw mniejszości oraz przeciwdziałanie naruszaniu tych praw i dyskryminacji osób należących do mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz rozwiązywania problemów mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób posługujących się językiem regionalnym.

Dodatkowo, na podstawie art. 32 ustawy, organy administracji rządowej, samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe są obowiązane do przekazywania wojewodzie, w celu zaopiniowania, dokumentów dotyczących programów realizowanych z ich udziałem na terenie województwa, dotyczących mniejszości lub zachowania i rozwoju języka regionalnego, finansowanych w całości lub części ze środków publicznych.

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* umożliwiła wojewodom powoływanie pełnomocników do spraw mniejszości narodowych i etnicznych na czas nieoznaczony w trybie przewidzianym w art. 35 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. *o administracji rządowej w województwie* (Dz.U. z 2001 r. Nr 80, poz. 872, z późn. zm.). W części województw zostali powołani pełnomocnicy do spraw mniejszości narodowych i etnicznych, a w pozostałych zadania związane z mniejszościami są realizowane przez wyznaczonych pracowników urzędów wojewódzkich.

VII

Prawa osób należących do mniejszości do nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości, a także prawa tych osób do nauki historii i kultury mniejszości realizowane są na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.). Zgodnie z art. 17 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* sprawy te powierzone zostały **Ministerstwu Edukacji Narodowej**, w strukturze którego nie ma wprowadzić

wyspecjalizowanej komórki do spraw mniejszości narodowych, ale zajmuje się nimi Departament Kształcenia Ogólnego i Specjalnego. W zależności od rodzaju problemów tematyka mniejszości narodowych jest również podejmowana przez inne departamenty Ministerstwa Edukacji Narodowej. Ponadto, w Centralnej Komisji Egzaminacyjnej zatrudniona jest osoba, której zakres obowiązków obejmuje kwestie związane z mniejszościami.

VIII

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest instytucją powołaną na mocy ustawy z dnia 21 stycznia 1988 *o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa* (Dz.U. Nr 2, poz. 2, z późn. zm.) do inicjowania i koordynowania działalności związanej z upamiętnieniami historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa Narodu Polskiego, zarówno w kraju, jak i za granicą, a także bliskich Narodowi Polskiemu miejsc walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski. Do zadań Rady w zakresie problematyki mniejszości narodowych należy:

- opiniowanie i zatwierdzanie spraw związanych z pochówkami ofiar wojen i represji, cmentarzami wojennymi i wszelkimi upamiętnieniami symbolicznymi mniejszości narodowych i etnicznych,
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących problemów ochrony grobów i cmentarzy ofiar wojen i represji oraz wszelkich upamiętnień mniejszości narodowych i etnicznych,
- współdziałanie z organizacjami i środowiskami mniejszości narodowych i etnicznych na terenie Polski oraz z przedstawicielami rządów poszczególnych krajów pochodzenia.

Realizując swoje zadania Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa współpracuje z wieloma instytucjami w kraju i zagranicą, wśród których są m.in. Ludowy Niemiecki Związek Opieki Nad Grobami Wojennymi w Kassel, Wydział Memorialny Ambasady Federacji Rosyjskiej w Warszawie oraz Państwowa Międzyresortowa Komisja ds. Upamiętnienia Ofiar Wojny i Represji Politycznych działająca przy Radzie Ministrów Ukrainy.

ZAKOŃCZENIE

W ostatnich dwóch latach nastąpiły istotne zmiany w sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, związane z uchwaleniem, wielokrotnie przywoływanej w raporcie, ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. Ważne było już samo zdefiniowanie i wyliczenie mniejszości oraz sporządzenie listy przysługujących im praw. Istotne było także zdecydowanie, że państwo Polskie jest zainteresowane zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego.

Nowe elementy wprowadzone przez ustawę dotyczą przede wszystkim: praw językowych (prawo do używania języka pomocniczego i dodatkowych nazw miejscowości, obiektów fizjograficznych i ulic), rozszerzenia katalogu możliwości przekazywania dotacji na zadania służące podtrzymywaniu tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania języka regionalnego (zwłaszcza o dotacje podmiotowe i dotacje na inwestycje), zwiększenia możliwości oddziaływania przedstawicieli mniejszości na sprawy, które ich dotyczą (utworzenie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych). Istotną zmianą, w stosunku do sytuacji sprzed uchwalenia ustawy, było także niemal dwukrotne zwiększenie środków przeznaczonych na zadania służące podtrzymywaniu tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania języka regionalnego oraz uporządkowanie kompetencji organów administracji rządowej odpowiedzialnych za problematykę mniejszości.

Ustawa, co oczywiste, nie rozwiązała wszystkich problemów, a życie przyniosło nowe wyzwania. Warto chociażby zwrócić uwagę, że mimo upływu ponad dwóch lat od uchwalenia ustawy lista gmin, w których możliwe jest używanie języka pomocniczego i dodatkowych nazw miejscowości, obiektów fizjograficznych i ulic – wciąż nie jest długa. Nie udało się też rozwiązać wielu problemów związanych z przekazywaniem organizacjom mniejszości dotacji. Wciąż nierozstrzygniętych pozostaje szereg kwestii wynikających z dziedzictwa 45 lat komunizmu w naszym kraju. W roku 2007 udało się dwukrotnie zwiększyć środki finansowe na realizację *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, ale na efekty tego zwiększenia trzeba będzie jeszcze poczekać. Monitorowana jest realizacja *Strategii rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce*, a w grudniu 2006 r. przyjęta została *Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce*, ale dokumentów takich wciąż nie mają

inne mniejszości (w kolejności czekają strategie: mniejszości ukraińskiej i języka kaszubskiego).

Na odpowiedź na pytanie: w jaki sposób ustawa przyczyniła się do zachowania tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowania języka regionalnego, wciąż jeszcze jest zbyt wczesnie. Warto też pamiętać, że stan prawny, siłą rzeczy, ma ograniczony wpływ na sytuację mniejszości. Ważne jest chociażby nastawienie do nich ogółu obywateli. Należy jednak wskazać, że ustawa z całą pewnością upodmiotowiła mniejszości i w miarę realizacji zawartych w niej przepisów powinny być realizowane cele ustawy, zgodne, co należy podkreślić, z wielowiekową tradycją Rzeczypospolitej, jako państwa tolerancyjnego i wielokulturowego.